

The PHILIPPINES

In This Issue:

Aug. 16, 1936

RIZAL'S "LAST FAREWELL"

* * *

INDUSTRIALIZATION OF THE PHILIPPINES

By Benito Soliven

LITERARY APPRENTICESHIP

By Cristino Jamias

KAILANGAN ANG MULING PAGSILANG SA
PANITIKANG TAGALOG

Ni Gregorio N. Garcia

KASAYSAYAN NI AMPARO

Ni Brigido C. Batungbakal

TAGAHAWAN NG LANDAS

Ni Clodualdo del Mundo

FALCON

Giovanni Boccaccio

TARAON DAGITI NAKAPSUT

Aurora del Rio

SINAMAR NI WAYAWAYA

Santiago Alcantara

*claho setting
in excel
philippine section
in excel (ok)*

WANTED:

MEN, WOMEN AND STUDENTS IN
EVERY TOWN IN THE PHILIPPINES,
HAWAII, IN THE UNITED STATES,
AND FOREIGN COUNTRIES TO ACT
AS REPRESENTATIVES OF—

THE PHILIPPINES

ASK FOR PARTICULARS

2207 Azcarraga, Manila

Tel. 2--10-46

COMPLIMENTS

of

Mary Chiles Hospital

FIRST HOSPITAL IN SAMPALOC
MANILA

EXCELLENT SERVICE...
and yet

REASONABLY CHEAP!
managed by

DR. MARIANO S. FLORENDO
DIRECTOR

Tels. { 2-33-73 135 Gastambide, Sampaloc
2-33-74 MANILA, P. I.

PANGASINAN ASBESTOS MFG. CO.

Mangatarem, Pangasinan

TEODORO V. GOMEZ
President

Central Office: 2207 Azcarraga, Manila
Tel. 2-10-46

FARMACIA MACARAEG

Malasiqui, Pangasinan

JULIAN MACARAEG
Proprietor

RUFINO E. GONZALES

ABOGADO

Malasiqui, Pangasinan

THE PHILIPPINES

TEODORO PURUGGANAN
Gen. Manager

FLORENTINO G. MAGNO
Treasurer

FELICIDAD DE LEON
Advertising & Subscription

Independent Fortnightly Journal
ENGLISH — TAGALOG — ILOKO

Offices: 2207 Azcarraga, Manila
Tel. 2-10-46

OUR COUNTRY PUBLISHING CO., PUBLISHERS

TEODORO V. GOMEZ
President

LEÓPOLDO Y. YABES
English Editor

TEODORO A. AGONCILLO
Tagalog Editor

JOSE R. CALIP
Iloko Editor

To be entered as second class mail matter at the Manila Post Office. Subscription rates: ₱2.00 a year, ₱1.10 six months, 10 centavos single copy; with special privileges, ₱3.00 the year. Outside the Philippines, double.

VOL. I

AUGUST 16, 1936

No. 2

SANITATION AND OUR HEALTH MEN

The rainy season usually brings with it filth and disease. These days the crowded centers of population, especially Manila which we have always been proud to call the Pearl of the Orient Seas, are not a very pleasant sight. Dirty restaurants, untidy "sari-sari" stores, scattered garbage, and muddy streets are a common sight in Manila.

What have our health men done to improve the sanitary conditions in the poorer class of restaurants? Practically nothing. So long as no cases of gastro-enteritis are reported to them, they never look into the restaurants, or if they ever do, they shut their eyes to the filth. But when cases of food poisoning come to the public notice, they become surprisingly industrious, they padlock some eating places, and get much publicity for their "foresight" and "alertness."

Charity should begin at home. Our health men should set the example by discharging their duties faithfully. The rest of the community will follow.

AN EPIC ACHIEVEMENT

The achievement of the Filipino aviators, Antonio Arnaiz and Juan Calvo, may not hold an important place in the history of world aviation because of the fact that theirs was not a pioneer flight over the route they took, but in the history of Philippine aviation their achievement will perhaps be never equalled or surpassed for many years to come. To other peoples the Arnaiz Manila-Madrid flight may not be of much significance, but to us Filipinos it holds a great significance because it has proved that we are not lacking in courageous and enterprising men

who are capable of making a good account of their people before the world. More and more rapidly we are coming into our own as a people. We are gradually discovering our hitherto unknown capabilities. We are beginning to make ourselves felt in the universal scheme.

Arnaiz's was an epic achievement and it should spur our people on to greater deeds.

THE GOVERNMENT AND THE DEVELOPMENT OF LITERATURE

It is sad to note that the government does not seem to be much interested in the development of literature and the fine arts in this country. While it has granted several scholarships for scientific studies, to our knowledge it has never granted any scholarship for purely literary studies. The material remuneration for the writer, the poet, and the literary scholar has been most meager.

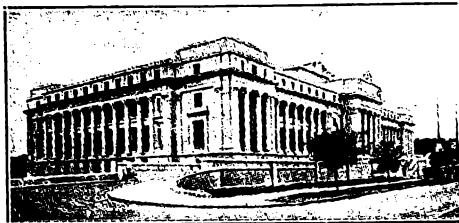
Whatever progress in the development of literature in this country has been made, must not be attributed to the government, which has done practically nothing for it, but to the literary men themselves, who care not so much for material reward as for the spiritual satisfaction they experience from being able to contribute to the aesthetic development of their people.

But spiritual satisfaction alone is not enough. Literati are human beings like all other people; they are not Olympians who nourish only on ambrosia. Until government and private endowment on literary studies has become general, a more rapid and more beautiful development of Filipino literature can not be expected.

The Industrialization Of The Philippines

By BENITO SOLIVEN

(Editor's Note: Following is an article written by Assemblyman Soliven accompanying his bill to industrialize the country now pending discussion in the Assembly.)

The purpose of this bill is to carry still further the various activities of the different agencies of the Government for the promotion of agriculture, industry and commerce. We feel almost duty bound to take this step on account of the fact that private capitalists or enterprises have not as yet availed themselves, and are reluctant to take advantage of the results of the study, investigation, and research and steps made by our bureaus and offices for the promotion of industries. The government which has the means as well as the technical personnel to start industries on appropriate scale can not evade its duty to see to it that all its resources and credits be utilized to promote the welfare of the people as well as its own stability.

The Secretary of Agriculture & Commerce, thru the offices and bureaus under it, has all the the necessary data and information concerning the possibilities of establishing factories in the different parts of the Philippine Archipelago, and, if needed, it has the necessary personnel and facilities to conduct investigation or surveys as to the prospects of given enterprises both for the production of commodities for home consumption or for export. As there are few private individuals

who are willing to undertake enterprises at their own risk, and inasmuch as our individual capitalists are, some already well occupied, and some others too timid, industrial or commercial enterprises, we believe, should be undertaken by the Government. And once the Government can show or demonstrate that an enterprise is profitable, there will always be people willing to get into that kind of industrial enterprise, not necessarily to supplant the government enterprise, but to provide for the further expansion of that industry. Furthermore, the prompt establishment of these factories and industries will give employment to many who are now jobless, and thus will be a blessing both to the country at large and to the laborer. This method has been used by Japan and other progressive countries. There is no reason why it should not also succeed in the Philippines.

The establishment of government-owned industries or factories of medium size in the different parts of the Philippines will result in the creation and establishment of private industries in those localities where they should be established, on account of the nearness to raw materials or sources of power, and the cheapness of available labor. With the present economical and efficient means

of transportation, it is to the interest of the country as a whole that we create industrial towns all over the Philippines. We should not confine our commercial and industrial activities to one city alone, that is, the city of Manila. Our country, in its industrial and economic development, may be divided into regional specialized districts because of the natural advantages which are offered by various localities for a special line of production, and the pride of the people living in those regions in their own progress attained thru their own efforts and initiative, will bring out the best talents of the nation still untapped to be utilized for advancing the material progress of the Commonwealth.

The following list of raw materials and their respective uses, and regions of production and consumption, may prove interesting in the consideration of the bill.

RICE—Produced in Central Luzon, Panay, Ilocos Coast, Bicol region, Cagayan Valley, and Leyte. Consumed all over the Islands.

SUGAR—Produced in Negros, Central Luzon, Panay, Ilocos Coast, Mindanao, Batangas, and Cebu. Part consumed all over the Islands, but bulk is exported.

COCONUTS—Produced in Tayabas and Laguna, Cebu, Northern and North-western Mindanao, Samar, Negros, Leyte and Bohol. Part consumed locally but bulk is exported as copra and oil.

ABACA—Produced in Bicol, Leyte, Southcentral Mindanao, Samar, Northern and Southern Mindanao. Part consumed in Manila for rope making; bulk is exported.

CORN—Produced in Cebu, Cagayan Valley, Negros, Ilocos Coast, Central Luzon, and Leyte. Consumed locally.

TOBACCO—Produced in Cagayan Valley, Ilocos Coast, Central Luzon Cebu, Negros and Panay. Bulk consumed in Manila for cigar making, part is exported.

MAGUEY—Produced in Cebu, Ilocos Coast, Bohol, Central Luzon, Ne-

gros and Leyte. Exported. Part consumed locally in rope making.

CACAO—Produced in Central Luzon, Bicol region, Cebu, Ilocos Coast, Negros, Northern Mindanao and Mountain Province. Consumed locally.

COFFEE—Produced in Central Luzon, Ilocos Coast, Negros, Panay, Northern Mindanao and Mountain Province. Consumed locally.

RUBBER—Produced in Basilan, Zamboanga, Cotabato, and Davao. Exported.

BAMBOO—Produced in Panay, Central Luzon, Ilocos Coast, Northern Mindanao, Southern Luzon, Bicol region, and Negros. Consumed locally.

BEANS—Produced in Panay, Negros, Ilocos Coast, Palawan, Central Luzon and Northern Mindanao. Consumed locally.

BURI—Produced in Central Luzon, Panay, Northern Luzon, Northwestern Mindanao and Marinduque. Consumed locally.

CABBAGE—Produced in Ilocos Coast, Mountain Province, Central Luzon, Cebu, Leyte and Cagayan Valley. Consumed locally; surplus sent to Manila.

CASSAVA—Produced in Masbate, Sulu, Bohol, Central Mindanao, Palawan, and Cebu. Consumed locally.

COTTON—Produced in Ilocos Coast, Central Luzon, Negros, Cebu, and Paray. Consumed locally.

EGGS—Produced in Cebu, Pangasinan. Consumed locally surplus sent to Manila.

FISH-BANGOS—Produced around Manila Bay (especially Bulacan), Lingayen Gulf. Consumed in Manila.

FOWLS—Produced in Cebu, Pangasinan, Central Luzon. Consumed locally; surplus sent to Manila.

GARLIC—Produced in Central Luzon, Cebu, Batanes, Southern Luzon, Bicol region and Mindoro. Consumed all over the Islands.

GUTTAPERCHA—Produced in Western Mindanao. Exported.

Deliberations On Dr. Rizal's "Last Farewell"

Picture shows a part of the Conference that deliberated on Rizal's "Last Farewell." Among those shown are President Jorge Bocobo, Prof. Jaime C. de Veyra, Dr. Laureano Viado, Dr. Honoria Acosta-Sison, and Aquilino Argosino, secretary-treasurer of the Filipiniana. Among those who attended but are not shown were Dr. and Mrs. Jose P. Bantug, Prof. Nicolas Zafra, Prof. Emilio Natividad, Prof. Gabriel Bernardo, Mr. Teodoro Purugganan, and Mr. Jose Resurreccion Calip.

PROCEEDINGS OF THE OPEN FORUM CONDUCTED BY THE FILIPINIANA CLUB OF THE UNIVERSITY OF THE PHILIPPINES, HELD IN THE FILIPINIANA READING ROOM, JULY 10, 1936 (FRIDAY) AT 5:00 P. M.

Members present:

Prof. Gabriel A. Bernardo, Adviser

Mr. Leopoldo Y. Yabes, President

Mr. Aquilino Y. Argosino, Secretary-Treasurer

Mr. E. Arsenio Manuel, Member

Members absent:

Mr. Teodoro Agoncillo, Member

Mr. Jose Ramirez, Member

Mr. Ricardo R. Pascual, Member

The Chairman made introductory remarks about the purposes and objectives of the Filipiniana Club of the University, especially the requirements for admission of new members.

Mr. Yabes:—"The subject of the conference this afternoon is

based on the article by Mr. Jose Resurreccion Calip, published in the *Graphic*, of June 18, 1936, purporting to show that there are more than one original copies of the *Last Farewell* poem of Dr. Rizal. This is precisely why the Filipiniana Club holds this meeting and invited persons who are interested in the matter to clear up this historic document. Everybody is free to give his opinion and to participate in the discussion. Apparently Dr. Laureano Viado will sustain the affirmative side, and Professor Jaime C. de Veyra the negative."

When the discussion was opened, Prof. Jaime C. de Veyra requested that Dr. Laureano Viado should speak first on his theory that there are more than one original copies of the *Last Farewell* of Dr. Jose Rizal.

The request was complied with. Dr. Viado:—"A day or two after
(Continued on page 5)

PIER-BOUND

By CASTOR KABILING SANTOS

The Chinese store on the opposite side of the street had not yet opened its doors; only the Bakery truck could be heard coughing its way in the hazy dawn; and the electric bulb still shone from the height of the Meralco post, casting a pale-red gleam on the stony pavement—but Mang Cirilo was already awake.

He rose from the mat slowly as if he could not carry the weight of his body, rubbed his eyes with the dirty blanket that covered him the whole night long, and spat out of the window. He folded his blanket hurriedly, and in like haste, rolled his many-colored mat. He threw both in a corner, placed his pillow on the nearby trunk, and hurried outside.

It was still grey dark in the kitchen. He did not want to turn on the light in the kitchen—Mang Cirilo dared not because his landlady had always complained about it in the past. She claimed she paid the Meralco more and more every month, and she blamed him for it because he woke up too early and always turned on the light in the kitchen—and sometimes forgot to turn it off.

"Why," she had said, "the three pesos you are paying me for lodging is not even enough for the electricity you consume. . . . Why don't you eat outside, and save me the burden of this unnecessary expense, and yourself the trouble of cooking?"

Why, if he ate outside, how could he go on living, especially during these days when there were too many *cargadores* at the pier and too few bundles and packages to carry?

That was why Mang Cirilo promised the landlady that he would not do it anymore.

But as usual, this early morning Mang Cirilo found the kitchen dark. He opened the door and the little window, and somehow, the darkness lifted. There was also a great quiet in the kitchen.

He fixed the fuel on the stove, and struck a match, and began building up the fire. He placed a pot of water on the fire, and waited for it to boil. When the water boiled, he would pour the coffee bought last night, and the two centavos worth of sugar. And when the Chinese store on the other side of the street opened, he would buy two loaves of bread, three centavos worth of *tinapa*, and a ripe tomato. In the meantime, he must prepare his rice.

When the pot of coffee boiled over, Mang Cirilo placed the pot of rice on the burning stove.

There was a loud creaking, as of doors or windows being forcibly opened, and Mang Cirilo knew that the Chinese store had now opened.

He searched his trousers pocket for his money, and feeling the coins there, he threw one look on the burning fuel, and went down through the kitchen door to the Chinese store on the opposite side of the street.

When he returned, with the food and the bread tucked up under his arms, he found the fire in the stove was out. He arranged the fuel again, with an unholy, inaudible murmur on his lips. After a few

moments, there was a calm glow of fire again.

Mang Cirilo ate his breakfast while the fire in the stove crackled. And as usual, he was thinking of many things.

Maybe, he was saying to himself, if I have a wife, I need not do the cooking. She will prepare my breakfast, and my *baon*, and I need not wake up early. She will wash my dirty clothes, and I will not be as dirty as I am now. Bah, but I have to give her money. Where shall I get the money to support her? No, but if I am married, I will work hard, and I will be earning more than what I am earning now. Today, why should I work hard? As it is, oh, curse it, why did I not marry?

Then he remembered Macaria. Why does he remember her always when he thinks of his state. Mang Cirilo thought as he sipped his coffee and gazed, with watchful unwavering eyes, at the burning stove.

But it was his fault. I know it now, he mused. When she asked me to marry her, I said I was not ready. But, really I only didn't want to marry because I was young, and I wanted to see more of life; and I thought I could enjoy living by staying single. Oh, yes, Macaria married. And why did I get angry, why did I feel sad when I heard that she was going to marry? But if I married her. . . .

The rice was boiling by now, and the pot was frothing at the mouth. Mang Cirilo put out the fire, and scattered the embers beneath the pot with the aid of an iron tong. And he resumed eating.

Then, there was Tasia. She was working in a cigar factory. She used much powder. And she was easily won. She followed him wherever he wanted to go. He would kiss her on the cheeks, and she would kiss him also. Then, he thought, maybe, she was not a good woman. Why should she allow him to kiss her? Oh, she was

bad—that was what he thought. And he didn't see her anymore. Where could she be now, Mang Cirilo thought. Maybe she was not bad after all. He was bad. She only trusted him, she only cared for him; she loved him so. Mang Cirilo never knew.

And then he lost his good and quite respectable job, and at present he was merely a cargador at the pier.

He had spent his money on bad women, thinking that was what life was for. Now, he knew he had always been wrong. He should have married, Mang Cirilo was sure of it now.

But, he mused, who will like me now? What woman will care for me? Curse it, if I only married, I could wake up late, and I need not bother myself about my *baon*...

Mang Cirilo was suddenly aware that it was already very bright. The sun was almost up. It was very noisy on the street, and the street-cars were rumbling and roaring on the Plaza.

He wrapped his *baon*, using a banana leaf and a piece of newspaper. The rice was still smoking hotly, as he hurried the tomato and the *tinapa* in the rice, and in a few minutes his *baon* was ready.

He wet the towel and rubbed his face and neck and hands. He wore his blue, thick pants, and a colored shirt. He took his *baon* and hurried downstairs. He walked only a few blocks, and then stopped at the corner of Juan Luna and San Fernando. He always waited there.

Many empty freight trucks were roaring their way through the many streets—some of them pier-bound.

II

When one of those empty, freight trucks reached the corner of Dagupan and Tayuman, Mang Teban, who was waiting at the corner, jumped on to the board from behind. The truck, undisturbed, went on. It was very noisy. The men who were on the truck, and who had already stolen a ride be-

fore him, didn't even look back as Mang Teban clambered up the board.

As he stood on the rear end of the running truck, Mang Teban was silent. And as on other mornings like this, there were many thoughts in his mind.

Curse her, Mang Teban thought. What does she think I am? What did I marry her for? The lazy... If I only knew... Well, I have to eat again in one of those dirty Chinese stores. Why, why should she not wake up and cook? Could I still do it after working so hard? O, If I had only known...

RIZAL'S 'LAST FAREWELL'...

(Continued from page 3)

Christmas in 1896, when the so-called "excumunicado" of Dr. Jose Rizal was lifted by the Spanish authorities, the people were free to see and talk with Dr. Rizal in his prison at Fort Santiago. Dr. Rizal took this occasion to

And as the truck reached the corner of Juan Luna and San Fernando, Mang Cirilo ran after it, and clambered up the board, holding his *baon* tightly with one hand. The men on the truck were not looking at him.

"Hullo, Chief," Mang Cirilo greeted the man standing on the rear, as he straightened himself.

"Hullo," said Mang Teban as he looked at Mang Cirilo with a smile on his lips. And as they looked at each other, there were no tales in their eyes.

And as usual the pier was crowded with people that day.

send out a copy of his *Last Farewell* poem through the people who visited him, having in mind that even if the other copy which he reserved to be given to his family failed to reach its destination, the other copy would nevertheless reach the
(Continued on page 7)

LINES ON SUNSET

*THE creeping Night
Tenderly spreads its greyish-dark wings,
As the glowing Sun slips in
The horizon
Of crystalline purple.*

* * *

*It is the close of day,
And the mild silence embalms the weary World;
Only the cool rhythmical breath of Zephyrus,
Laden with odorous charms of gold-blooming champak
Can be heard in the rustic language
Of murmuring leaves.*

* * *

*As the Angelus of eventide calls,
I kneel down devotionally,
And pray
To GOD.
And for thee,
My sweet beloved.*

Guido Casanova

LITERARY APPRENTICESHIP

By CRISTINO JAMIAS

(Continued from last issue)

It seems to me that the best induction into verse composition is memorizing and imitating "touchstones" of poetry. Such passages are those of the highest order, by which, according to Matthew Arnold, we are to test the quality of poetry. The careful reader should fill up his mind with many of these "touchstones" and imitate them without copying. It should be possible for a fairly enterprising mind to hunt for similar ideas and express them in nearly the same way, doing it thought for thought, line for line, destroying as much as possible traces of the author. For instance if one reads in Keats:

Heard melodies are sweet, but those unheard

Are sweeter . . .

one might apply the "touchstone" to tears and write as follows:

Shed tears are sweet but those unshed

Are sweeter . . .

Doing something like this, I believe, can't be labelled "plagiarism". It is a frank way of learning to think and feel from a great poet. Have not the great themselves learned that way? We often hear of this or that author as the "poets' poet". Take Spenser. Milton and Keats learned from him. Shelley found the combination of "sweetest" and "saddest" with reference to song in Milton for the line, "Our sweetest songs are those that tell of saddest thought". Other great poets do not imitate in this fashion alone; they appropriate more freely. Thus parallel passages are frequent, and there are collections of them. Note how there is little change in shape in the following parallel passages noted in Bomgaugh's *Facts and Fancies*:

(1) Woe to thee, O land, when thy King is a child.

Ecclesiastes. X, 16.

Woe to the land that's governed by a child.

Richard II

(2) Authority melts from me.

Antony and Cleopatra

Authority forgets a dying king.

Tennyson's *Morte D'Arthur*.

(3) She fair, divinely fair, fit love for gods.

Paradise Lost.

A daughter of the gods, divinely tall,

And most divinely fair.

Tennyson's *Dream of Fair Women*.

I know of no other easy and sure way by which the adolescent mind may discover worlds of poetry. My feeling on the matter is that poetry is something that poets alone can teach; a poet is the best guide in exploring sensation beyond sensation such as unheard melody or heard silence. So, if a poet yourself, get your poet and "ape him sedulously" until your own mind can create its images, and knows how to react in a poetic way. Derive your matter and style from the careful study of your favorite poet.

It is pointed out that our adolescent poets commit two capital faults, namely, formlessness and thoughtlessness. If it were only lack of form I would say that

our versifiers are more sinned against than sinning, for I know it would be due to inadequate linguistic feeling or sense of language. But the fact remains that most of our English poems lack substance, not of say adult ideas. Their persistent and inevitable futility and emptiness might indeed appear to foreign critics as constitutional in us. It might be so; I think it is all due to smallness and faintness of background. Our writers don't know the English poets thoroughly and deeply enough. English literature to them is not endowed with living mind and heart. Whatever they know is mostly about it, what they have read in *secondhand* histories or general encyclopedias, and *listened to* in class lectures. Such a method of studying the poets is really faint and thin. A poet, especially a great one, is, above all, to be read and reread, he ought to improve with the acquaintance. The practice of memorizing and imitating "touchstones" of poetry, I think, is a compelling one. It gets at poetry itself. The gossip about it is not poetry.

Revision

It has been said that good literature is not written but rewritten. Improvisation, that is spontaneous poetry, is a very rare accomplishment; a poem, a play or a novel is known not to come in single strokes of inspiration. The practice seems to be that a piece of creative work shapes itself; the facts of life undergo a series of refractions in the writer's mind. Most great writers have an infinite capacity for revision. Buffon has said that genius is a patience. Examples can be multiplied to show that indefatigable industry is the rule, and greatness without effort is the exception. It is related that Flaubert, the French poet, tried a hundred phrases to

write one. In spite of his beautiful views of improvisation, Anatole France was a careful workman himself. Gray put in nine years to polish "The Elegy", and Tennyson recast most of his poems of 1832, publishing them again after a long silence. Even Keats, one of the most spontaneous English poets, touched and retouched his lines. Three readings of a line in the "Eve of St. Agnes" are as follows:

- (1) As are the tiger-moth's deep-sunset wings.
- (2) As are the tiger-moth's rich-damasked wings.
- (3) As are the tiger-moth's deep-damasked wings.

These readings fairly reproduce the poet's mental activity in doing the line as it stands in the text today. The tendency to revision is to appropriate the best elements of many trials.

I don't think that our adolescent writers pay enough attention to revision, they seem to be in a hurry to submit their work for publication, as if to them genius were an impatience. They should have more of the poet's timidity complex. A poem, of all writings, should be done over many times. It is a good practice to put away the manuscript in a drawer, completely forgetting it for at least two weeks. When read again it should come in a new light. The writer should check up everything carefully, considering matters of form and thought. He should see that every adjective fills the sense, not merely the line. Our poets seem to be inclined to pad their line, using a modifier when it can easily be dispensed with. I remember a characteristic padding in a prize-winning ode two years ago. A two-syllable modifier was used to complete an iambic pentameter verse so that part of it read: "the music tender of the free". Like a
(Continued on page 13)

RIZAL'S "LAST FAREWELL"

(Continued from page 5)

people. Dr. Rizal was very farsighted in this respect. This original copy reached the people, that is why even if Dr. Rizal was executed, there were people who had committed the said poem to memory. I saw this poem because it fell into my hands.'

Prof. De Veyra:—"How do you know that it was the original copy? Do you know or are you familiar with the handwriting of Dr. Rizal?"

Dr. Viado:—"Yes, because there were several occasions on which I got hold of Dr. Rizal's letters."

Dr. Viado continued his argument: "One year later, I was imprisoned because I was implicated with the revolution. In prison I met Father Dacanay who was also a political prisoner. I told him about the poem of Dr. Rizal. He became interested, so I had it brought to me in prison to be shown to Father Dacanay. He took it from me and promised to publish it later. When we were set free, the poem was published in *La Independencia*.

The publication of the said poem in *La Independencia* in a special number was corroborated by Professor de Veyra.

In view of the failure of Dr. Viado to produce the alleged other copy of the last poem of Dr. Rizal, Prof. Jaime C. de Veyra did not accept the theory or allegation of the former that there are more than one original copies of Dr. Rizal's last poem.

Prof. Jaime C. de Veyra took his stand and related the following:

"On December 29, 1896, Doña Teodora Alonso de Rizal and her

daughter, Miss Trinidad, visited Dr. Rizal in his cell at Fort Santiago. As Dr. Rizal wanted to give a last remembrance to his family, he handed to Trining an alcohol stove¹ with the statement, "There is something inside" He spoke in English because there were Spanish priests then present around them.

"After the execution of Dr. Rizal, Trining always remembered the words, "There is something inside", as said by her brother. So she opened the caserole of the alcohol stove, but found nothing. She was very much disappointed. After two days, she grew more restless and impatient. She took again the alcohol stove and inspected it. She shook it and heard a sound. Opening the alcohol receptacle, she saw a rolled paper. Then she took her hair-pin and pinched it out, and she found the last farewell poem of Rizal.

"At that time, Josephine Bracken was living with them. Bracken took possession of the poem without the knowledge of the family, because at that time the family of Rizal was in desperate condition. Later on, when Josephine Bracken was already in Hongkong, she negotiated the sale of the poem of Dr. Rizal to the American Consul at Singapore for \$300 or ₱600. The sale was approved, and the document was brought to the United States. After many years, the Philippine government decided to recover the manuscript. Through the intervention of Mr. McIntyre, who was then the Chief of the

(Continued on page 12)

¹ This alcohol stove was given to Rizal by the mother of the late Dr. T. H. Pardo de Tavera, when the former was already in Fort Santiago.

The Filipino Jeanne d'Arc

By JOSE RAMIREZ

(Continued from last issue)
She Meets Diego Silan

The *alcalde* of Vigan at that time was a kind and considerate Spaniard who was respected and well liked by the people. At the solicitation of Gabriela's parents before their death she was adopted by this influential official. Once attached to the *alcalde's* household, she effected economy and efficiency—two things for which she was well liked.

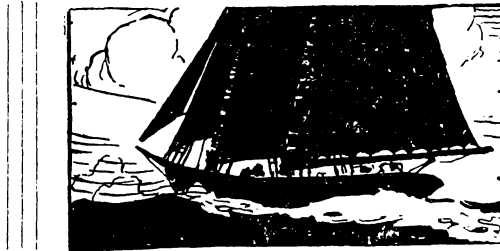
The widow, Gabriela, was beautiful and lively. Her beauty and modesty attracted the attention of a young man with soldierly bearing who frequented the *alcalde's* residence. This young man was Diego Silan, then twenty-seven years old, whose name had already spread far and wide because of his exploits and bravery.

This was in 1757, and Silan had not yet married. He was urged to do so by his mother for it was a belief among the Ilocanos that one to marry beyond the age of thirty will surely meet misfortunes. The *alcalde*, observing the seemingly mutual attraction of the two young people, also urged Silan to marry his ward, Gabriela.

But Gabriela had to decide the matter herself because in her first marriage, she practically had no say. However, she became interested in the young man, for it seemed as if he was always in her thoughts. The dangers which were connected with his trips and his bravery became the causes of her cares and misgivings.

Silan left Vigan for Manila in one of his ordinary trips. During his absence Gabriela became seriously ill, and in spite of her attending physicians her condition

seemed to make very little headway for the better. On his return, Silan, of course, visited her. It is said that Silan's arrival hastened the recovery of Gabriela. A few months later, the *alcalde* gladly gave her in marriage to such a worthy man as Diego Silan. At

the time of her marriage Doña Gabriela was twenty-six years old. It was unfortunate that the union was not blessed with children, but they were happy; and their devotion to each other was an example of enduring faithfulness and love.

Silan Leads the Ilocos Revolt

The English occupation of Manila in October 1762 caused the Filipinos to lose their confidence in the Spaniards. Fearing the loss of Filipino life and property because of the inability of Spain to protect them, Silan moved to recruit natives to help the cause of the government. But the authorities were slow. Silan's activities seemed to have been misunderstood by them that at once, Silan found himself acclaimed by the *kailanes* as their leader. The time had come when they had to take advantage of the times to improve their condition. Since then he was a marked man.

The English recognized Silan. He aimed to save the common *tao* from the clutches of tyranny and oppression. He established his own

government and forced the rich to supply the money he needed to run it. But we do not have to go into details. Suffice it for us to state that the revolt which he led in Ilocos was the most stubborn of all the revolts that broke out in the Philippines during the eighteenth century. His purpose was to found a more equitable social order, but his career was cut short by his untimely assassination on May 28, 1763, by Miguel Vicos, a Spanish mestizo in the service of the friars.

Doña Gabriela Takes Command

Doña Gabriela was Silan's constant companion in their home and in the field of battle so that she knew the bliss of home life and the hardships of the battlefield. In the attack by the government's forces after the assassination of Silan, Doña Gabriela would have been captured, had it not been for the fast work of Sebastian de Andaya, Silan's secretary, who was able to save her from the onslaught of the enemy by taking boats up the river which was just a few feet from Silan's fort. Generally speaking, Silan's forces were scattered and it seemed as if the Church was to win after all.

The change of officials in Vigan effected by Anda caused the revolt to flame up afresh. Unused to the situation, the new officials used harsh methods in dealing with the people, especially with the *kailanes*. Seeing that they could not get just treatment, Silan's followers chose Nicolas Carifio, an uncle of Silan, to be their leader. Carifio was the grandson of Miguel Ca-

riño who was one of those hanged during the Malong Rebellion of 1661.

The Battle Of Santa

At this juncture Pedro Becbec, a townsman of Doña Gabriela, was sent to Santa by the government to raise forces. Becbec seemed to have been doing well in his organization work when all of a sudden Doña Gabriela and her loyal *kailanes* swooped down on him, forcing him to retreat to the north side of the Santa River. Becbec was determined to hold on but Doña Gabriela's forces were better disciplined. As if in immediate answer to the plucky woman's wishes the town was carried at that very moment. In this engagement Becbec lost most of his men so that he was forced to fly for his life to Vigan. With this victory, Doña Gabriela was able to rally the *kailanes* back to the cause for which her husband fought and died. They flocked to her standard for she vowed to avenge Silan's death, and carry out his ideals.

The Battle of Kabugao

After the Battle of Santa, she went to Abra to recruit *Itnegs*. Thus she put life into the revolt by leading a large detachment of these savages. With two of her most trusted leaders, Estrada and Bortargas, she joined Cariño at Kabugao, north of Vigan, where the latter was preparing an attack against the government forces. But Cariño was too slow. The loyal forces made the attack instead, and armed with bows and arrows and lances, the *Itnegs* met the loyal forces seven thousand strong. The savages could fight well in the mountains, but since they were not trained for the lowlands, they could not withstand the volley of the well-armed loyalists. They took to flight, and Cariño's men were annihilated. Cariño was killed in the thick of the fight.

But Doña Gabriela did not give up hope. She gathered her *Itnegs* and escaped to the mountains of Abra. In these places she reorganized her forces, and formulated plots and schemes with which to effect the overthrow of the Spaniards and thus avenge the death of her husband. With Andaya, she adopted the guerilla warfare which terrorized the Spaniards, and almost turned the coastal towns into a general rebellion. At times her forces would swoop down upon an unsuspecting government contingent.

After the death of Cariño, Doña Gabriela was the recognized leader of the patriots. She had other plans. Using the treasure accumulated by Silan from ransoms paid to him by the rich, she was able to equip an army which comprised, more or less, two thousand *Itnegs*. Being savages these mountain people craved to fight. Gathering all forces together, Doña Gabriela boldly marched to Vigan from the wilds of Abra. Flores of Tayum, one of her leaders, was unable to join her forces so that her unit marched to Vigan ahead.

The Battle of Vigan

The people of the *Ciudad Ferdinandina* were thrown into consternation. It seemed as if the *alcalde* was the only one who kept his head cool at the time. He rallied his forces and with the archers from the town of Pidigan he was prepared to meet the invaders. The two forces met in the eastern part of Vigan near the town of Bantay.

Landing her furious *Itnegs*, Doña Gabriela rode forth on a fast Abra horse. It was the custom at the time for officers to be conspicuous so that their men might see and follow them. Low visibility for officers is among the new things in present-day wars. She must have been a flashing figure as she charged against the enemy and galloped across the

field as fast as the good horse could go. Her forces set fire to the houses of the rich, but this awful activity was cut short when the well-aimed shots of the government forces caused the savages to run pell-mell in all directions.

But Doña Gabriela's star was waning. The attack was not successful. During the first moments all went well for her forces, but the government leaders managed to send messengers to various parts of the province, and the reinforcements were too great for Doña Gabriela's *Itnegs* to meet. Even Flores and his men could not stand the well directed shots of the Pidigan archers. The fight was decisive, and the woman general was obliged to retire with her men to the mountains of Abra through the Banaoang Gap. Theirs was a lost cause.

Doña Gabriela Hanged

Don Manuel de Arza, Lieutenant-Governor for northern Luzon, was commissioned by Anda to capture Doña Gabriela and her companions. In his mission he imitated the Duke of Alva by warning the *Itnegs* that he would burn those who refused to recognize the sovereignty of the government and the King.

This assignment was not an easy one for de Arza, for he was hardly acquainted with the terrain of the wilds of Abra. But he was determined to track her down. So through his resourcefulness he thought of an ingenious plan which worked with surprising effectiveness. He announced that Doña Gabriela had in her possession at least ten thousand pesos worth of treasure, and by holding out the reward of this treasure, he kept the *Itnegs* busy locating the whereabouts of the brave woman, and hunting down the remnants of her forces. He bribed the *Apayaos*, *Gaddans*, and *Kalingas*, who were more than
(Continued on page 12)

America's Last Challenge

By AGUSTIN G. LACHICA

THE Filipinos are given by the Tydings-McDuffie Law ten years in which to prepare themselves for independent nationhood. During this period of time they will be put to a severe test. Will they be able to survive the test? Before we answer the question we should first consider the following.

FOREIGNERS CONTROL COMMERCE

Despite the thirty six years of American tutelage over the Philippines, this country is still largely under the economic and business control of about 6000 Americans, about 14,000 Japanese, and about 58,000 Chinese. The Chinese hold the key to the Filipino stomach while the Japanese are having a very tight grip on the vault wherein money to purchase clothes is stored. The Americans on the other hand have given the Filipinos an education and culture calculated to insure American economic domination. American goods have gained great importance in Filipino life. Even in their religious activities foreign goods, particularly the American, are frequently used. The celebration of Christmas Day alone has profited Japan, the United States, and China thousands and thousands of pesos. Religious fiestas and official holidays in the Philippines have drained the Filipino pocket.

PHILIPPINE POTENTIALITIES

1. ABUNDANT NATURAL RESOURCES: The Philippines has abundant natural resources. She has plenty of mineral riches. War materials are hidden and untouched by Filipino hands. It is a sad fact that the largest chromite deposit is America's reservation. Iron and coal are stored in untold quantities. Gold, silver, and copper are now mined, and great profits are being reaped. Excellent timber of many varieties can be gathered from the vast forests. The seas and rivers abound in edible fishes. The country has unlimited agricultural possibilities. There is every reason to believe that this country of ours has within her folds all the necessities to support 50,000,000 inhabitants.

2. TRADE POSSIBILITIES: The Philippines is so geographically located as to be advantageous to commerce. Her location places her at a distinct advantage over the other Oriental countries. Japan will not fail to benefit the

Philippines in her pursuit for dominance in the Orient.

The Old World is still suffering from the disastrous effect of the World War, while the United States is just recovering from the ruthless damages caused by the universal crisis. It is fortunate the New Deal has pulled out the United States from her most critical situation. The economic salvation of the World is to be found in the Far East despite the activities of Communistic Russia. In the Orient trade and investment are not much harassed by national greed, which has been largely responsible for high tariffs and import restrictions in the Old World. Only Japan is trying to imitate the Old World but her lack of raw materials is checking her ambition.

With these as favors for the Philippines, the Filipinos will not miss to grasp the golden opportunities which will eventually bring them to the notice of the world.

3. THE FILIPINO: Like the Japanese, the Filipino loves his country. Japan is now a great country because the Japanese is truly a Japanese national and there is in him much to admire and emulate. The Philippines has just been the victim of inescapable circumstances. Patriotism burns in every Filipino's heart. As regards capacity, the Filipino has plenty of it. Also of tact and resourcefulness. History shows that in the course of his struggle for freedom he has been at times down in his attempts to the triumphant, but never out.

After thirty-five years of constant labor, the Filipinos have come out triumphant in their struggle for liberty. They have accounted themselves well despite the once seemingly vague policies of the United States. Uncertain terms with regard to political emancipation have been cleared. The political requirement is a closed question with the

enactment of the Independence Act. The economic provisions of the Tydings-McDuffie Law are a new and the last challenge to Filipino leadership. In other words, the acid test of Filipino capacity and leadership is how to extricate the Philippines from a bad economic situation.

We have ten years to live to adjust ourselves to successful economy. The framers of the Independence Act inserted the iniquitous economic provisions in order to placate the United States farm interests that were demanding protection against Philippine imports. But certainly they had also in mind to issue an ultimate challenge to Filipino leadership. It was an inevitable consequence of colonial administration. America saw later the effect, but confidence brought her the nerve to forego to situation. She knows that the Philippines is potentially rich. The Filipino has a fighting heart, the will and the grit to become free. She knows the Filipino record of his struggles for freedom. She could not forget her experience about the unbalanced war with him. She knows his capacity and his constructive and intelligent leadership. She has understood his philosophy in obtaining his freedom. The Filipino is wise. Knowing that freedom was far from realization by the use of force and arms he changed his course, resorting to diplomacy. And he has solved many a complicated problem. The last imposed upon him is the acid test of his true patriotism and statesmanship.

The transition period of ten years was provided for to permit the Philippines eventually to free herself from her dependence through a gradual readjustment of the national economy.

It is well to recount here how America came to adopt those economic provisions of the Independence Act. Prominent among the features of her colonial administration was the granting of free trade to the Philippines. This policy was calculated to give to America the best out of the deal. It is true that the Philippines enjoyed some benefits from it, but America in her joy of getting the most out of it, did not think of the grave consequences it would bring to the Filipinos. At this juncture it would not be amiss to state that America's altruistic design has in a way been colored by materialistic motives.

The reciprocal trade relation has made the Philippines too dependent upon the American market. American statesmen as well as business men knew then that it would be hard for

Continued on the next page

WE RECOMMEND

1. That the U. P. should have more lights in its premises. A few more lights will not impoverish the state institution, especially now that its enrolment has increased by more than one thousand. In fact it will restore whatever confidence the parents of the students have lost in the morals of the students. It has been often charged that the students' morals are not much to speak of, and as long as the U. P. premises are poorly lighted, the charges will remain disproved to the embarrassment of the state university.

2. That the Luneta bandstand be improved. The hedges around the bandstand are growing wild, appear not to have been trimmed at all since they were planted. And yet we have always flattered ourselves as an artistic people!

3. That there should be more public and school libraries. Our authorities do not seem to understand the value of public libraries. Even the Manila Municipal Board a few years ago tried to curtail the appropriation for libraries in the city! Our high officials ought to realize that an intelligent citizenry is the best foundation of a democratic government, and so those who have no opportunity to enter school should be given a chance to educate themselves by establishing more public libraries.

4. That something should be done about the house numbering in some of the streets of Manila. In some streets the numbering is so confusing that it takes a long time before one can find the house one is looking for.

5. That the University of the Philippines authorities find a means to acquire more reference books for the University Library for student use. At present there are books required of students which cannot be found in the library. Students lacking financial means find it a hard time preparing their lessons.

Looking Forward In Literature

By FRANCIS P. DONNELLY, S. J.

(Concluded from last issue)

Desperate efforts have been made to galvanize literary courses by lectures on modern novels, current magazines, and daily papers. The lamentable fact is that most recent products are not literature; that if there is in them art, it has not been made available for students, as the art of literary classics has been made available by centuries of criticism, and that finally, the contents of contemporary writings are so easy of access and so inviting to the reader and yet so ephemeral, that the artistic form is neglected. There is no contemporary history, neither is there contemporary criticism. Literature, like art, must pass beyond the prejudices and passions of the day to be known and appreciated as art at all. It is for the enlightened teacher of literature to make the students embody their own experiences in the finest art molds of the past, not distracting them by the multiplicity of modern literature, but holding up the ideals, like torches, to light the paths before them and, like expert guides, to direct the trembling steps of beginners to new goals.

Literature is not the study of words. Grammar or philology is the study of words. Science dehumanizes everything; it eliminates the personal equation; it is objective, unimpassioned, impersonal, subordinating everything to

laws and principles. Literature is the opposite in every respect. It is embodied humanity. Science contains some of man's operations; literature enshrines all; not truth alone, but good and beauty as well; not simply the clear idea, the accurate statement, the correct conclusion, the consistent reasoning, but also the myriad visions of the imagination, the subtle analogies, the suggestive creations, haunting beauties and idealized good. So, literature actuates every power of man whether that power is a constituent part of man's soul or is a bodily power whose operation by reaction terminates in man's soul.

As literature is therefore the whole of man, so far as humanity can be put in language, the understanding of literature, its appreciation and most of all its creation will make every power of the student operate, if literature is taught as literature. Such results will not come automatically, they come when the teacher by true appreciation creates again before the student strives to rival the masterpiece in the expression of his own dawning humanity. Literature is looking forward when it is making minds think and imaginations imagine and reasons reason and tastes taste and emotion thrill. Teach literature as an art, which it is; not as a science, which it is not.

AMERICA'S LAST . . .

(Continued from previous page)
the Philippines to divorce herself entirely from America. Moneyed interests worked and did responsibly create the situation. They were glad because they had to reap untold profits, the Philippines being among the greatest consumers of American goods. Only few

Philippine industries have been developed to supply American necessities. The other industries have been inadvertently neglected. It is obvious, therefore, why the ten-year period of economic readjustment has been provided for. America has for the last time challenged Filipino leadership.

RIZAL'S "LAST FAREWELL"...
(Continued from page 7)

Bureau of Insular Affairs, the Philippine government bought it for several thousand pesos. That copy is now in the Filipiniana Division of the National Library."

Prof. de Veyra maintained that the last farewell poem could not have been written in the chapel on the eve of the execution of Rizal, because of the perfection and ease of the poem. It might have been written some days before, he said. Dr. Viado agreed with him in this respect.

Then a round-table discussion was followed participated in by President Jorge Bocobo, Professor Jaime C. de Veyra, Dr. Laureano Viado, Dr. Jose P. Bantug Professor Gabriel Bernardo, Professor Nicolas Zafra, Dr. Honoria Acosta-Sison, Professor Emilio Natividad, Mr. Teodoro Purugganan and the members of the Filipiniana. In the course of the discussion, it developed that there was another copy in the possession of the late Mariano Ponce. This being the case, it was pointed out that the alleged copy might be in the Mariano Ponce collection which is now housed in the National Library. At this juncture, Mr. Jose Resurreccion Caplip, author of the article which appeared in the June 18, 1936 issue of the *Graphic*, which is the basis of the present discussion, said that he went to the National Library and asked permission to see the Mariano Ponce collection with the purpose of verifying or looking for the alleged original copy of the last poem of Dr. Rizal. He was not permitted to see the collection, very much to his disappointment. Because of this refusal of the authorities of the National Library, the body at conference deliberating on this most delicate national document, was at a loss to see why the Na-

tional Library denied a citizen researcher to see the said Ponce collection for the benefit of posterity. Therefore it is now a problem and a mystery. It is a tremendous task for the members of the Filipiniana Club to look for and examine this important document. It is hoped that, with the cooperation of the authorities of the National Library, this matter will be solved as soon as possible.

Professor Jaime C. de Veyra paid high tribute to Dr. Jose Rizal for his sterling personal qualities, as a scientist, as a politician, as a poet, and as a scholar.

Prof. Emilio Natividad asked Prof. de Veyra about his evaluation of the literary merit of Dr. Rizal's works. The latter could not readily give his opinion on the literary qualities of the writings of Dr. Rizal because he did not believe them to be very literary, but said that as a writer and an expounder, Rizal's abilities should not be doubted

The conference was adjourned at 7.30 p. m.

Approved July 21, 1936

LEOPOLDO Y. YABES

President

GABRIEL A. BERNARDO

Advisor

Attested:

AQUILINO Y. ARGOSINO

Secretary-Treasurer.

THE FILIPINO...

(Continued from page 9)

willing to betray Doña Gabriela and her compatriots.

Odds were against her and her companions for they were driven from rancheria to rancheria in the wild mountains of Abra. With

the pursuers close on their heels, they had to ford creeks and swift rivers, and at times hide in caves only to be forced out by ferocious snakes. They took to the rugged and steep canyons which offered nothing for their existence but wild tubers, roots, and hardships. Doña Gabriela did not know what day or hour might bring capture to her, and it took moral as well as physical courage to go into the most dangerous places, feeling

(Continued on the next page)

ODDITIES

Long ago there was a two-faced deity called Janus. In Old England there was also a two-metal shield in a public square; gold on one side and silver on the other. Unwilling to be outdone, Manila also created a street bearing two names, which is sometimes called Raon and at other times Bilibid Viejo.

A street sign is posted behind the Sta. Cruz church bearing the warning: "NO PARKING. BY MUNICIPAL ORDINANCE". Mr. Average observer wonders why it is that trucks and buses continue to disregard the sign.

The Spanish-American war seems still alive in Vigan, Ilocos Sur, despite the Treaty of Paris on December 10, 1898. On top of a monument to Juan de Salcedo on Plaza Salcedo is a statue of Liberty placed there years ago. Americans find it a vicarious delight seeing the statue to the humiliation of the Spanish residents of the town.

Why is it that our contemporaries give more prominence to news on crimes than to news affecting the educational, cultural political, and economic life of the people. Cannot our newspapers pattern themselves more after the European than after the American newspapers?

LITERARY APPRENTICESHIP

(Continued from page 7)

shade tree, poetry improves with trimming.

In the early revision a line may not be bettered; it may seem impossible, but by persistent recasting the desired line always comes, and is always accompanied by a thrill. This is poetry itself. The recurrence of these thrills is what really makes the poet. For this reason there should be plenty of revision in the period of apprenticeship. At any rate its effects are for the good; it results in precision, and in the constant improvement of thought and language.

Parody and Light Verse

When the beginner has stored up enough poetic feeling to be able to give evidence of it in sedulous but not entirely apish imitation, he may try another avenue of approach. For this I recommend light verse or parody. There is decided advantage to the learner in not trying to be serious, or in mimicking the language or sentiment of an author of established reputation. Indulgence in this pleasantry is one way of thoroughly soaking oneself in poetry and in acquiring the playfulness of mind not usually found in adolescent verse...

What is needed is something engaging to curb the excessive sentimentality of our poets. Poetry is essentially healthy feeling and compelling thought; it is not all a singing beyond the stars or a moaning in the twilight. The problem is first to get the robust habit of mind and imagination, to find the legs to stand on, and the feet to walk and not to think with; the other things will follow.

THE FILIPINO...

(Continued from page 12)

sure, as she did, that it might be the scene of her downfall.

She could hold out no longer in these inhospitable regions. In an isolated sitio in the wilds of Abra,

Doña Gabriela, Flores, Andaya, and about one hundred of her companions were captured by de Arza with the help of the Kalinagas and Apayaos. On September 20, 1763, the unfortunate Doña Gabriela and her companions were tried. De Arza committed the mistake of allowing the morbid act of parading the corpses of these heroes in public. With the death of Doña Gabriela the Ilocos Revolt of 1763 was completely stamped out.

Her Afterlife

Doña Gabriela was the only Filipino woman who actually commanded forces in the field of battle to fight against oppression and tyranny. This alone would be enough to elevate her name in Philippine history. Her genius for war was wonderful, and her generalship is worthy to rank with the ripe products of a tried and military experience. Her death filled her people with an irresistible determination to fight for the right and it took the next one hundred sixty-three years to see this come to fruition, for the spirit of Doña Gabriela, surging over the Ilocos country, wove itself into a bond that made the Ilocanos play their part in the Revolution of 1896.

With Doña Gabriela love of the poor and of country was more than a sentiment—it was a passion. She was the genius of patriotism. She was patriotism embodied and visible to the human eye. With the martyr's crown on her head, and with the sword that almost severed her country's bondage in her hand—shall not these and no other stand for patriotism in Philippine history forever?

CURRENT NEWS

* * *

Actual and permanent residence for one year on the part of the father alone, or, in his default, of the mother, is sufficient to entitle their minor children to admission to the city public schools, ruled City Fiscal Gervasio Diaz recently.

* * *

Dr. Pedro T. Lantin and Dr. Fortunato S. Guerrero of the College of Medicine, University of the Philippines, have been honored by the American Journal of Medical Science for their work in reducing the annual mortality from typhoid fever by publishing an article written by them on the subject.

* * *

MADE-IN-THE-PHILIPPINES-PRODUCTS-WEEK will be held from August 17 to 23 under the auspices of the Bureau of Commerce. The program of the week and exhibits will be held on Echague street.

* * *

The Iloilo-Negros Air Express Co., will soon have a new airplane as big as the Clippers accommodating 25 passengers to be operated between Manila, Iloilo, and Davao by next December. It will be a Sikorsky Amphibian of the latest type and will cover the distance between Manila and Iloilo in one and half hours.

* * *

President Quezon's birthday on August 19 will be fittingly observed by the whole country.

* * *

Business is on the up trend. Government revenue collections for the first half of this year have shown an increase of ₱3,000,000 over those of the same period of last year, according to an official report released by the insular collector of internal revenue.

* * *

Ethiopian conquest by Italy has already been recognized by three countries: San Marino, Austria, and Germany. Economic sanctions imposed by the League of Nations on Italy have already been lifted.

* * *

The Spanish Revolution which broke out a fortnight ago is still fiercely raging. About 30,000 people have been reported killed. It is a conflict between brother and brother, class and class, and Fascism and Socialism. Observers predict that the Revolution may involve the whole Europe in another titanic conflagration.

LINGGO NG KAPULUNGANG MANGGAGAWA SA PILIPINAS

(DISYEMBRE 14-20 NG 1936)

Sumapit na ang panahon upang kumilos ang mga galamay ng paggawa. Ang mga lider ng manggagawang may mabuting pagtitiwala at may pagibig sa kapayapaan ay nagkaisang humanap ng tumpak na lunas sa ikalulutas ng mga suliranin ng libo-libong alagad ng paggawa, at kasabay nito'y humahanap ng mabuting pormula upang lalong magkabisa ang bagong palatuntunan tungo sa ikabubuti ng kalagayan ng mga manggagawa—palatuntunang ginawa ni Kgg. Enrique B. Magalona, ang pangulo ng Lupon sa Paggawa ng Kapulungang Pangbansa. Upang magkaroon ng lalong tiyak at mabuting pagkakaunawaan ang Paggawa at Puhunan, ay magkakaroon ng tanging linggo ang Kapulungang Manggagawa, na gagawin upang papagisahin ang Puhunan at Paggawa.

Ang pagbubunyi sa kapulungang ito ay makapagdudulot ng bagong panahon sa ating mga manggagawa at mamumuhunan. Umaasa kami na ang isang pagbubunying katulad nito ay sasangayunan ng mga dayuhan, sapagka't naniniwala kami na kung sino man ang may nais na maglagak ng puhunan sa Filipinas ay buong pusong tinatanggap, at ito'y isang katunayan ng aming pagkilala at paggalang sa pamahalaan, at biyaya sa ating mga manggagawa.

Ang Linggo ng Paggawa ay dapat ipagbunyi ng lahat. Sa loob ng pitong araw na pagbubunyi ay magkakaroon ng mga panayam, parada, palatuntunang may tugtugan at bigkasan, palaro, at iba pa na pawang pagkakalooban ng ganting-pala. Ipinakikiusap namin sa lahat na makiisa at makitulung sa propaganda ng Paggawa.

Upang maging kasiyasiya ang Linggo ng Paggawa at upang lalong maging tunay na pista ng Paggawa, ay magbubukas ng timpalak sa pagpili ng Diyosa ng Paggawa na siyang papatnubay sa pagbubunyi. Ang timpalak na ito'y malapit nang buksan.

DAHONG TAGALOG

BULSA HINDI LITERATURA

Ang panahong ito sa kasaysayan ng panitikang Tagalog ay naglansang ng mga pangyayari at pangkat na kinakikitaan ng di magkahawas na balangkas at magkalabang talim, na, sa pag-umpugan, ay tumukha ng kitalat na makapangusilaw-mata. Sa malakas na dagundong ng pag-umpugang iyan mapaghuhulo ang melaking pagkakaiba ng magkalaban: ang isang pangkat, sa ating panitikan, ay binubuo ng mangi'an-ngilang ma'atanda sa gulang nguni't bata sa pag-iisip at ng mga may kabataan sa gulang na ang hilig ay sa pagsusulat, hindi upang sila'y makagawa ng likhang-sining, kundi sapagka't nais nilang mapatanyag at magkamit ng pabuya; at ang ikalawang pangkat, ay binubuo ng ilang matatanda at ng karamihan ng mga batang manunulat na hindi bulsa ang inaa'ala kundi ang ikauunlad ng sining ng pagsulat.

Ang mga *Tartuffe* ng ating panitikan ay yaong mga may lakas ng loob na magsabing sila'y makawika ni Balagtas at buong kayang nagpupunyagi sa ikauunlad ng wikang sarili, samantalang sa kaibuturan ng kanilang mga puso'y naghahari ang pag-nanasang mapatanyag at magkamit ng pabuya sa kanilang kahalalan.

Nariyan, halimbawa, ang mga manunulat na noong dakong una ay ayaw na ayaw masasabing sila'y sumusulat sa magasin ng *TALIBA*. At ang dahilan nito'y ang isang tiwaling pamahiin, na, mga baguhan daw lamang ang

Samotsamot Lamang

mga nagsisulat sa magasin ng nasabing pahayagan. May katotohanan nga rin ito, *KUNG* aalagataing ang *TALIBA* noon ay hindi nagbabayad. Nguni't ngayong nagbabayad na ang *TALIBA* ay maaari nang sabihin ng mga manunulat na iyan na ang *TALIBA'Y* hindi na laan sa mga baguhan kundi sa mga may hilig lamang sa pabuya. Katunayan: nagbabayad ngayon ang magasin ng nasabing pahayagan, at ngayong gamito na ay nagsul-potsulpot naman sa lahat nang dako ang mga bulate ng panitikan. Ang mga bulateng iyan ay nabubuhay sa pamamagitan ng maruming kaparaanang iyan—paraang nakasuot sa baro ng anilo'y pagibig sa wika. Sa ganyang kaayusan ay hindi katakatakang ang ating panitikan ay maghanap sa kanyang maputing kaluluwang karapatdapat sa magandang pagtitiwala. Ang nawawalang kaluluwang iyan ay maaari pa nating matagpuan kung ating gagamitin ang ilawan ni Diogenes o kaya'y ni Psyche. Nasa kabataang may loob at may kayang makidigma sa mga higanteng ang paa ay putik ang pagasang magkaroon tayo ng muling pagsilang sa ating panitikan.

* * *

TANGING LUNAS

Ang puso nani'y inulos ng makiro't na kalungkutan nang aming matunghayan, sa isang labas ng

TALIBA noong Hulyo, ang malagim na balitang lalong panaginng kakilakilabot ng larawan ng sakuna, na ang mga trak ng "Pam"-busco (pasintabi kay G. Lope K.) at ng Angat Transportation ay magkabangga sa pagitan ng Bulakan at Rizal. Malagim, sapagka't dalawang buhay ang nautas at ilan din naman ang lumigaw sa Kamatayan dahil lamang sa padarosan na pagpapatakbo ng dalawang tsuper. At lalong malungkot sa ganang amin, sapagka't ang isa sa mga nasawi ay kahanggan namin na noong umayyang sumakay sa trak ng Angat Transportation, ay nakita pa naming malakas na malakas, at, dikono'y susunduin ang mahal na kabiyak ng dibdib at ang tanging bunso sa Kingua, Bulakan.

Nabalitaan namin, na ang naukilang asawa'y pinagkalooban ng isang malakilaki rin namang halaga, bukod pa sa sinasahod ng nasawing asawa noong ito'y nabubuhay pa—sahod na ibibigay hanggang hindi pa nalulutas ang usapin ng dalawang trak sa hukuman. Ang bagay na ito'y hindi kasiyasya sa ganang amin, sapagka't ang nasawi naming kahanggan ay hindi ulupong at bagkus pa ngang pinakikinabangan ng kanyang asawa, anak, kaibigan at kapalagayang loob. Kung ang nasawi'y ang mga bulate ng panitikang Tagalog sa halip na aming kahanggan, kaipala'y hindi kami malulungkot. Manapa'y iga-gagalak pa namin. Una, sapagka't salapi din lamang ang nais ng mga manunulat na iyan at hindi sining, ay dapat na nga silang

masawi sa gayong kaparaanan upang ang kanilang nauula'y magkamit ng biyaya; ikalawa'y malilipol ang mga ulupong at bulate ng panitikan.

MOISES M. MANLUTAK

Ang aming "Mga Salag at Ulos" na lumabas sa TALIBA noong nakaraang Pebrero, ay lumikha ng saligutgot sa hanay ng mga makatang pinalad na mapatanyag. Sa aming kahilingan sa ilang makata ay gama namang tumugon si G. Moises M. Manlutak. Dala ng kanyang pangalang Kristiyano ang kadakilaan ng Hudyong tagapagakay ng kanyang mga kababayang pinulay sa kaharian ng mga Paraw—Hudyong umakyat sa bundok ng Sinay upang tanggapin ang Sampung Utos ng Diyos. At ang kadakilaang ito sa pangalang taglay ni G. Manlutak ay ipinakilala niya sa kanyang liham sa amin noong ika 27 ng Pebrero ng 1936—liham na hindi nakuhang lagdaan, dahilan marahil sa pagmamadaling masulat at masaulo ang Sampung Utos ng Diyos. Narito ang liham ni G. Manlutak na hindi namin binago ang ano man, pati na ang mga kamalian:

"Noong Sabado ng hapon ay nabasa ko ang 'Salag at Ulos' mo sa Magasin ng TALIBA. Labis na labis ang aking pasasalamat na ang kaaitan ko ay naipakibalang mo sa gayong uri ng 'kasaysayan'.

"Ang tangi ko lamang masasabi ay ito: kung hinahangad mong ikaw ay mapaulnakan kita ay itakda mo sa akin kung kailan magpupulong ang inyong Panitikan at maasahan mo ang pagdalo ko, upang sa gayong ay magkausap tayong dalawa. Ang ibig ko'y sarilingan o kung nagaalala ka sa akin ay maaring garwin natin sa hayagan.

"Ang ibibigay ko sa iyo ang aking 'karanasan' na nagpapalooob sa sampung papel

makenilya.

"Samantala, naito ang tala ng aking kapanganakan, hanap buhay, napagaralan at katayuan sa pagaasawa.

"Araw ng kapanganakan: Agosto 13, 1896

"Hanap buhay: Kubitero

"Opisina: Tabing Dagat ng Tundo

"Kalagayan sa pagiging mayasawa: Dalawa at walo ang anak.

"Napagaralan: Wan Bi"

Hindi lamang iyan. Sa sumunod na liham sa amin ay ipinadala ni G. Manlutak ang larawan ni Little Pancho, na, diumanoy ito raw ang kanyang larawan. Sa totoo't sa hindi ang ipinadalang "datos" ni G. Manlutak, ay naniniwala kami na siya'y hindi alagad ni Kristo kundi manapa'y ni Mahoma—sa pagkakaroon ng maraming asawa. Ipinakilala rin ni G. Manlutak na walang hanap buhay na hindi maringal. Katunayan: hindi siya nasusuklam sa kanyang naaamoy kung siya'y nagbubuhay ng mga iniluwa ng mga patnugot na kankang pinagsisilbihan. Bumabati kami, G. Manlutak.

* * *

ILAW AT PANITIK

Ang ILAW AT PANITIK ay matanda pa pa'a kaysa amin ng apat na buwan. Ito ang sanhi kung bakit kami'y lubusang gumagalang sa mga kasapi nito lalonglalo na kay G. Remigio Mat. Castro, ang masugid na tagapagwagayway ng bandilang pula ng ILAW.

Si G. Castro ay isang lider na ipinanganak, at hindi ginawa lamang. Ang kadakilaan niya'y nasa bahagi ng kanyang naging pagkampi sa ikatatanyag, kung hindi nga sa ikalilinis, ng samahang pinamamatuutan at pinangunguluhan ni G. J. Esperanza Cruz. Ang mga pangbungad na pangungusap at pagpapakilala, lalonglalo na sa kanyang "altar ego", at, sabihin pa ba, sa kanyang mga bunsony

Ganap na sana naming malilimot ang minsay naipahayag ni G. Dionisio San Agustin hinggil sa kawalan ng "tendencia" ng mga kathang Tagalog kungdi lamang marahil sa isang nababagong pangyayaring nagpapagunita na sa panitikang Tagalog (tulad ng sa larong bksing at iba pang sangay ng palakasan) ay mayroon palang (!) tinatawag na "kampeon."

Sino man ang nagsabi nito sa palagay namin ay hindi mahalaga di tulad ng katotohanang sa pagleganap ng ganyang palagay ay maaaring mapayamang lalo ang panitikan.

Ang nais lamang naming malaman hindi sa pinagmulan ng salitang kampeon kundi kay G. San Agustin ay ito: Pati na kaya ang tinatawag na kampeon o mga kampeon kung marami'y kasali na rin sa kahatan ng mga mangangathang sa mga akda'y walang nababakas na ano mang "tendencia?"

Tungo sa "ikalulusog" ng tinatawag na kampeon sa kuento ay hinihil'ng namin na sino mang magkakapalad na manalo sa timlak ng mga kuento sa Taliba ay kilan'in at itataghal na "kampeon" upang kung magkagayon na'y suutan ng sinturon ng kampeonato (Nasa d. 25 ang karugtong)

hinihirang, ay sukat nang ika-lugmok ng pusong bayani. Si G. Castro, tangi sa rito, ay may dilang singtamis ng matamis na saging (na ibinabad sa apog upang tumigas), at sa ganito'y nahihikayat niya ang mga nakikinig sa kanyang mga talumpating ibinabad din nga sa tinatawag na matamis. Isa na kami sa mga tagahanga ni G. Mat. Castro...

Kasaysayan Ni Amparo

Kwento ni BRIGIDO C. BATUNGBAKAL

WALA na si Amparo. Matagal nang namayapa na kasama sa kanyang pagpanaw sa ating daigdig ang isang pagibig na kung bagama't kasama niyang tumalikod, ay naiwan naman niya ang alaala sa akin. Hindi nababatid ni Amparo na maaari kong sulatin ang kanyang kasaysayan upang dakilain siya na katulad ng isang bayani. Wala na nga si Amparo, nguni't bubuhayin ko ang kanyang pangalan, nang sambahin ng mga nilikha ang kanyang kaluluwa, awitin ng mga makata ang kanyang pagpapakasakit sa pagibig na maaaring gawin lamang ng mga nilikhang katulad niyang dakila sa pagsusuyuan.

Sa pagsasalaysay ng kasaysayan ni Amparo'y dili ang hindi masasalang ang banal na alaala ng kanyang mga paghihirap; ang mga hinagpis na laging kasuno ng kanyang namimighating kaluluwa ay naghain naman ng kaligayahang katulad ng pangarap at nagdudulot ng tuwa sa puso ng isang katulad niyang nabubuhay sa pagibig. Masasalang ng aking panitik ang marurupok na hibla ng kanyang damdamin na kung nasasaling ng mga mayuyuming alaala ay halos pumatid sa katibayan ng kanyang pananalig sa ating Bathala.

Gayon man, hindi magiging pagkakasala sa kanyang banal na alaala ang makialam sa kanyang kabuhayan sa pagka't ito'y udyok ng pagnanasang siya ay mabigyan ng katarungan at dakilain ang kanyang pangalan.

BAGO nakilala ng mataas na lipunan si Amparo Villa Toralba, ang nayong Pulanglupa muna ang naging kasintahan ng kanyang kariktan. Siya ang dalaginding, na kung dumarating ang buwan ng Mayong mabulaklak at ipinagdiriwang ng mga taga Pulanglupa ang kapistahan ng Krus sa nayon, si Amparo ang ginagawang "Santa Elena". Ang kanyang kagandahang tila murang buko ng bulaklak na bago pa lamang namumukadkad ay tumingkad sa liwanag ng mga matang humahanga sa kanyang kariktan. Kay Amparo, ang ganito ay walang kabuluhan kundi ang pagsuond lamang ng tao sa mga ipinapagtuos ng Diyos na pagdakila sa kanyang kabanaan. Walangwalang sa loob ni Amparo na iyon ay paghanga sa kanyang kagandahan ng mga kanayon. Talagang sa puso ni Amparo ay hindi nagbuko

ang halaga ng ginagawang iyan ng kanyang mga kanayon.

Ang nagpapatunay nito'y ang mga kilos ni Amparo sa kinabukasan nang gabing lumipas ang pagdiriwang sa kapistahan ng Krus sa nayon. Makikita na si Amparo na lalangoylangoy sa munting sapa ng nayon, kasamasama ng mga kapuwa batang nanunungkit ng mga bayabas sa hapila at nagtatoboy ng mga baka at kalabaw sa pastulan.

Sa pagdadapit-hapon, makikita rin si Amparo na kasamasama ng batang may tungkustongkos ng mga sampagita at ilangilang na dinadala sa mahal na Birhen ng bisita sa nayon. Ang mga pagluhod nito at paguusang ng mga dasal, na kung may nagugunitang katawanan ay dili ang hindi mabubulalas ng pamumugik at impit na halakhak; ang pagsama nito sa mga batang nana-lagubang sa tumanan kung nagtatakip-silim at ang pagkukurus kung naririnig ang orasyon, ay salamin ng masayang kabataan ni Amparo sa Pulanglupa.

Ang pagiging karaniwan ng ugali ni Amparo ay napaukit sa puso ng kanyang mga kanayon. Naging hiyas siya ng mga kataga nito at wala nang nasasambit sa mga pagtitipon kundi si Amparo. Wala na yatang mahalagang kayamanan ang mga taga Pulanglupa kundi ang pangalan ni Amparo, lalo na nang ito'y makilala na sa mataas na lipunan. Ang nayong nag-alaga sa kanyang kamusmusan ay labis pang nagagalak kaysa kanya kung makikita ang kanyang larawan sa mga pitak ng rotograbado ng mga pahayagan. Nakapalamuti ang mga larawang iyon sa kanilang tahanan at halos sinasambang katulad ng pagdakila sa isang Birhen.

Si Amparo ay hindi naman nagbago sa kanyang paguugali. Ang karunu-

ngang natuklasan niya sa kolehiyo ay hindi nagbigay sa kanya ng bagong kulay sa kabuhayan. Nasa kanya pa rin ang kalambingan ng pagtawag ng "kaka" sa mga kanayon. Ang pamumupo sa mga matatanda ay lalong nakapagparikit sa kanyang pangungusap, na pinagibayo ang lakas ng bala-ning humigop sa pagkagiliw sa kanya ng mga taga Pulanglupa. Nasa kanya pa ring tinig ang matitinis na pagaan-yaya sa mga kanayong napaparaan sa harap ng kanilang tahanan, na "mag-daah muna kayo" o dili kaya'y "saan ba ang punta mo niyan ka Maria", sakaling ang napataong nagdaraan ay nagngangalang Maria. Ang mga ganitong ugali ng tao sa nayon ay rasa kay Amparo pa bagaman ang kabihlasan ay hindi na niya ipagtatanong.

Kung si Amparo man ay naging mutya ng mataas na lipunan sa lungsod ng Maynila, siya naman ang sultanang nakapangyayari sa nayon ng Pulanglupa. Kung nagpipista sa nayon, lagi nang siya ang punong-abala at namamahala sa lahat nang bagay. Inaliw sila ni Amparo sa mga inaawit nitong mga kundiman, na siya rin ang sumasaliw sa piyano. Sa ganyan alang napapamahal sa kanila ang bulaklak ng nayon. Naging kasawian na yata ng nayon ang mawalan ng isang binatang mangibig sa kanilang mutya. Ang ganito'y nagbukas ng panibagong landas sa buhay ni Amparo.

Sa kapisanang kinaaaniban niya ay maraming nangingibig sa kanya. Naririyang ang makisig na si Fernando de Leon, kabilang sa mga maharlika ng angkan ng lalawigan ng Palayan, si Ricardo Marquez, na isang inhinyero at kilala sa lipunan ng ating mga magi-noon sa pamahalaan at ang ilar pang may kanya-kanyang pinagmamalaking katangian. Kabilang sa mga humahanga sa kanya ang pintor na si Armando Garcia na may ipinapangako sa sining ng pagpinta.

Si Amparo ay pinagtakhan ng marami pang marinig na malaki ang pagkakagiliw niya sa pintor na si Armando Garcia, na siyang pinakahuling binata sa bunton ng mga nangingibig sa kanya kung ang paguusapan din lamang ay ang katangian. Hindi nila nababatid na ang puso ni Amparo ay nagaangkin ng pusong humahanga sa kagandahan ng kalikasan. Hindi nila nababatid na ang mga dapit-hapon ay nakaaakit sa puso ni Amparo. Ang lagusaw ng batis ay nakapagdudulot ng kaligayahan at ang huni ng mga ibon ay labis na kinatu-tuwaan nito.

Nalilingid din sa kanilang kaalaman na si Amparo ay isang mangaawit na ang kinalulugdang awitin ay yaong (Nasa kabila ang karugtong)

KASAYSAYAN . . .

(Karugtong ng nasa d. 17)

mga kundimang malungkot na kawangis ng mga hinaggip at panaghoy ng mga kaluluwang nagpapaalam na sa sangsinukob. Hindi nababatid ang ganitong katangian ni Amparo ng kanyang mga kasama sa lipunan: ang paghanga nito sa kalungkutan ng ating mga kundiman.

Ang pag-iibigan nila ni Armando ay nagsimula nang siya ay amukiin nitong ipinta sa oleo ang kanyang karikitan upang isali sa binuksang timpalak sa kolehiyo ng Bellas Artes ng Unibersidad ng Pilipinas. Si Amparo ay dili ang hindi nakapagpahindi sa amaking iyon ng binata. Sila'y nagkayari na ang pagpinta sa kanya ay gagawin sa kanilang nayon, sa Pulanglupa, doon sa tabi ng batis na tumatagas sa siwang ng mga batong pinaganda ng mga lumot. Napagkayarian din nilang ang panahon ng kanilang pagpipinta ay sa pagdadapit-hapon sapagka't ang tanawin ay lalong mayaman sa kagandahan kung palubog na ang araw sa Pulanglupa.

NOOY dapit-hapon; ang mga bahid na ginto sa pisngi ng langit ay untiunti nang napaparam. Ang mga anino ng mga punong kahoy ay pawang nakahilig na noon sa silangan at sa mukha ng batis ay walang makikita kundi ang abuhing mukha ng langit. Samantala ang mga dahon ng mga punong kahoy ay nagkunday-kunday sa mahinhing pagaspas ng hangang amihan.

—Hayaan mong paglaruan ng hangin ang iyong buhok,—ang wika ng lalaking may hawak na pinsel.—Lalo karg maganda kung ang mga kulot mong buhok ay nakasabog nang bahagya sa iyong pisngi, sa ganya'y nagiging likas na silangan ang iyong karikitan. Ngayon, ngumiti ka nang bahagya, iyong bagay na bagay sa ayos mong iyan. Hindi ganyan...—at nilapitan ng lalaki ang pinangingiti, na nakaupo sa isang malapad na batong nasa pampang ng batis.

—Ngumiti ka... sigi pa... kaunti pang tipid. Ganyan! Huwag mo nang babaguhin sana, Amparo, sumandaling-sumandali lamang, hane! —At lumayo ang pintor, hinawakan ang pinsel at paleta.

Nagsimula na sa pagpinta sa kagandahang iyong nakangiti, na bahagya nang mabakas sa labi ang ngiting matipid. Ang mga kulot na buhok sa noo ay nilalaro ng hangin, na nakapamulanggos sa panyong nakapugong at ang mga paa ay hinahalikan ng tubig sa

batis. Makaraan ang ilang sandali ay lumapit na naman ang pintor.

—Ngumiti ka pa... hale nga! Napakahirap mo namang hilingan...

Hindi pa rin nagbabago ang matipid na ngiti ng dalaga. At ni hindi tinitingnan ang pintor na nagpapangiti. Lumayong muli ang pintor at saka hinawakan ang pinsel at paleta. Noon ay natapos na ang pintor sa pagpinta sa ngiti ng babaing nilapitan at kung kaya lamang niya hindi pa pinagsasabihang tapos na ay sa kagustuhan lamang niyang pagsawaan ng tanaw ang ngiting iyon ni Amparo. Siya na rin ang napahalakhak sa kanyang ginagawa.

—Bakit?—ang hindi na natiis na tanong ni Amparo.—Bakit ka natawa Armando. Totoo bang pangit ang aking pagkakaayos?

—Hindi! Maganda nga ngumit ang ayos mo ay walang iniwan sa isang estatuwang marmel na walang kakiloskilos.

—Huuu...! Huwag kang sunurin ay maraming sinasabi. At kung sunurin ka naman, ay lalo kang maraming sinasabi.—At inirapan ang kaharap na pintor.

Mariing pindot sa pisngi ang naisagot ng pintor sa mairog na irap na yaon ni Amparo.

—Halika, tingnan mo kung karapat-dapat na. Bukas na natin tapusin ang panig ng dibdib.—Ang tinawag ay sumugod na sa nakatayong kabalyete ng pintor. Nahigpit ni Amparo ang kanyang palad. Hindi niya mapaniwalaan ang kanyang nakikita. Siya nga kaya ang babaing iyong nakapinta?

Matapos na matiklop ni Armando ang kabalyete ay magkasabay na silang umuwi ni Amparo. Ang liwanag ay pinagaagaw na noon ng dilim. Kay ganda ng kalikasan; may tulang ibinubulong sa puso ng mga nilalang, lalo na sa mga pusong katulad nina Armando at Amparo. Magkapigil ang kanilang mga kamay. Nang madaan sila sa lilim ng punong ilangilang ay kapuwa nangatigil. Nilingap ni Armando ang mukha ng kanyang katabi na noon ay nakatingala naman pala sa kanya.

Nagkangitian sila... may ibig sabihin ang kanilang mga kaluluwa na pinahihiwatig ng kanilang mga mata. Nagkalapit ang kanilang mga mukha na parang hinigop ng mga bato-balaning nasa kanilang mga paningin at naghari ang lakas ng puso sa lakas ng pangangatuwiran ng isip. Makailang sandali pa ay nabitawan na ni Armando ang kanyang dala, nagkayakap silang dalawa at naghanapan ang kanilang mga maiinit na labi upang niagsinaya sa kaunaunahang pagtatagpo ng kanilang kaluluwa upang magsalo sa pulot ng pagibig na bagaman hindi nabigkas ng kanilang mga labi ay ipinahayag naman ng kanilang mga matang madalas na magusap nang lihim. Nasarili nila ang daigdig, inawit nila ang kundiman ng kaluluwa at nang sila ay matauhan... nagkangitiang muli at parang mga batang nangapahalakhak sa ligaya.

ANG nasimulang buhay ng kanilang mga puso sa pag-iibigan ay nagpatuloy sa paglusog. Ang pintor ay lalong nabusog sa salamisim: sa diwa, sa puso, at sa kaluluwa. Ang magkasintahan ay lagi nang makikita sa tabi ng batis na tumatagas sa mga nagusling bato sa kapatagan ng Pulanglupa. Hawak ng artista ang pinsel at paleta, samantala ang kanyang wangkian ay nakaupo sa malapad na bato na ang mga paa ay hinahalikan ng mayuming agos ng batis na nakikikulay sa gintong pisngi ng langit kung ganitong lumulubog na ang araw. At kung makalubog na ang araw ay nagliliwaliw silang dalawa sa kapatagan ng Pulanglupa, namumupol ng mga sampagita at kung minsan ay parang mga batang musmos na nagdapa sa damo.

Naguusap na ang bagay na pinaguusapan ay pawang mga walang halaga sa mga taong hindi nasasakop ng pagsisintahan. Talagang ang mga nag-iibigan ay mga batang walang malay ang nakakatulad, humahalakhak kung nagkakatagpo ang mga mayuyuming damdamin at nagsisiluha sa bahagyang dagunot ng inaakala pa lamang na mga kalupitan ng katotohanan. Ganyan sila Armando at Amparo sa kanilang pagsusuyuan.

Kung sila'y nangakadapa sa damo, na ang mga pananaw ay nakapukol sa nanglalabong kanluran na para bagang inaaning sa ulap ang pinapangarap na kaligayahan, ay wala silang napaguusapan kundi ang mga mayayamang pangarap ng kanilang mga pusong nag-iibigan. Ibinabalita ni Armando ang mga buhay ng mga dakilang artis-
(Nasa d. 22 ang karugtong)

Kailangan Ang Muling Pagsilang Sa Panitikang Tagalog

Sinulat ni GREGORIO N. GARCIA

Walang igpaw na nagawa ang mga bansa tungod sa pagkakasulong sa pamamagitan ng pagsisikap na masiyahan sa lumang ayos ng mga bagay. Ang taong nalulugod sa panananatili sa isang tiyak na kalagaya'y gumagawa ng pangit na pagbaba sa katayuan ng mga linikhang lumalakad sa apat na paa. Lalo namang walang tunay na mangangathang magyuyukod ng ulo sa kumpas ng mga sa mahapding kasawian ng Panitikang Tagalog, ipinalalagay na "apuapuan" sa ating panulatan. Walang nakababatid sa tunay na abot at lawak ng sining ang gaganap sa mahirap-na-magaang tungkulin ng isang sakristan. Ang pagsunod-sunod ay maganda lamang kung ginagawa ito ng mga tupa, datapuwa't kalaitlait kung ginagawa ng mga manunulat at makata, o ng kahi't sinong alagad ng isang sining.

Madali ang magsakristan sa ating panitikan—pagka't iya'y nagagawa sa pamamagitan ng pagbibili ng mga katutubo mong karapatan sa halaga ng pagiging mangmang. At mahirap din naman, pagka't ang bagay na iya'y magagawa lamang ng tunay na mangangatha kung siya'y ipanganganak na muli upang humakbang nang pagpasok sa piitan ng mga baliw.

Mabuti na ang ganitong nilulubos ang panitikang Tagalog ng mga taong sa kawalan ng minang matitibag—na siya nilang dapat gawin—ay gumagamit ng tapang ng isang mamamatay-tao sa paghawak ng panulat. Mabuti na ang ganyan!... Lahat nang pagbabago, lahat nang pag-

kakasulong ay anak ng mga pagkakamali. Sina Rizal, Bonifacio, Del Pilar at kung sinosino pang humihyas sa mga dahon ng ating kasaysayan ay isinilang ng mga pagkakamali ng Espanya. Ang *revolucion francesa* ay anak na panganay ng mga kamalian ni Luis XIV. At sino ang magsasabing hindi maganda ang ibinunga ng pagbabangon ng mga Pranses? Ang mga unang tumahan sa Bagong Daigdig ay itinaboy ng mga pagkakamali ng Ingglaterra.

Ang pagbabangon ay kinatatatutan lamang ng mga taong hindi nakatunghay sa kasaysayan ng daigdig. Ang pagbabangong aking tinutukoy ay ang pagbabangon sa literatura.

ANG MGA "APUAPUAN", AT
ANG BAYAN HINGGIL SA SINING

Huwag ninyong hintaying inaging lubhang halatain ang ginagawang pagsakal ng mga apuapuan sa ating panitikan. Hindi dapat makabahala sa inyo ang mga magnanakaw na maingay. Ang mga magnanakaw na nakagagawa ng lalong malaking kapinsalaan ay yaong nakakukuha at nakakakain ng ninakaw nang hindi nalalaman ng bayan. Huwag din ninyong hintaying mapansin ng marami ang pagkakapahamak

ng panitikan sa kagagawan ng ilang patnugot na lalong tumpak na maging bodegero kaysa maging bigayan ng mga katha. Ang mga bagay na mahalaga sa sining ay sadyang hindi kayang unawain ng *masa*. Kung kayang tahuin ng mga hangal ang mga lihim ng sining, wala nang nakababagot sa buhay na ito na di katulad ng sining.

Ang kagandahan ng sining ng pagsulat ay nakabitin sa katotohanang hindi lahat nang marunong bumasa at nakapangangahas humukom sa mga maiikling kwentu o tula, ay marunong umunawa at malugod sa kariktan ng isang tunay na likhang-sining. Lahat nang bagay na maganda sa sining ay kamuhimuhi sa mga karaniwang mangbabasa—walang saysay sa mga taong, dahil sa malaking kamalian ng mga pangyayari, ay nalagay sa gayon o ganitong pasulatan upang humatol sa mga kathang sapagka't sinulat ng mga nakauunwa ay hindi nila nauunawaan.

Mangmang ang mangangathang sumusulat nang may pakikibagay sa publiko. Sukat ang malamang ginugunita niya ang publiko sa kanyang pagsulat upang matiyak na siya'y salot sa panulatan. Ang mga manunulat at makatang lumiligaw sa mga papuri ng mga karaniwang mangbabasa ay mga taong sa halip na magkautak ay nagkaroon lamang ng mga daliring malalakas hahawak ng panitik at kaipala'y malalakas mamar'tilyo sa makinilya.

"Indeed, the moment that an artist takes notice of what other people want, and tries to supply the demand, he ceases to be an artist... 'ang sabi ni Oscar Wilde. At ganito ang dapat mangyari, pagka't ang publiko'y walang namumuwangan pagdating sa mga bagay na makasining. Si Oscar Wilde din ang may sabing, "They are continually asking Art to be popular, to please their want of (Nasa d. 24 ang karugtong)

Tagahawan Ng Landas

Maikling maikling Kwento ni CLODUALDO DEL MUNDO

Apat na pu't limang kilometro mula sa lungsod ng Maynila patungong hilaga, ay naroroon at payapang nakahimlay ang bayan-bayanan ng Palanas. Ang humigit-kumulang sa tatlong libong mamamayan nito ay maminsan-minsan lamang kung mabawasan sapagka't ang mga kinapal na iyon ay tila mandin walang bahala sa ano mang nangyayari sa ibang panig ng daigdig. At ka-kaunti ang mga kaluluwang naliligaw sa landas na tungo doon sapagka't ang Palanas ay walang pangakit na maaaring makahalina sa mga pusong mapaglalag at mapagsapalaran.

Sa iilang kaluluwang iyan nabibilang si Padre Elias; hindi sapagka't siya'y mapaglalag at mapagsapalaran, kundi, sapagka't siya'y hindi makasusuway sa kapasalahan ng mga kapangyarihang nagdala sa kanya doon. Ang Palanas ay mabuti nang pangsamantalang parokya kaysa maging isang alagad ng relihiyon na walang sariling simbahan.

Nang dumating sa Palanas si Padre Elias ay walang kataotao sa simbahan. Nagtuloy siya sa kumbento at doo'y natagpuan ang isang matandang siyang pinakapunong sakristan. Nagpakilala si Padre Elias.

Kinaumagahan ay nagmisa ang bagong kura. Noon ay ganap nang ika-6 ng umaga. Maliban sa kay Padre Elias, sa matandang sakristan, at sa tatlo pang mga "manang", ay walang kalamamlaman ang simbahan.

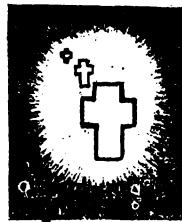
—Talaga bang ang mga tao dito'y hindi naguukol ng kahit ilang sandali para sa Diyos?— ang tanong ni Padre Elias sa matandang sakristan pagkatapos ng misa.

—Sila po'y tanghali na kung magsigising, among,—ang tila nahihiyang sagot; at sa marahang tinig ay idinagdag ang:—Mga tamad pong magsibangon nang maaga.

—Kung ganoon ay ipasabi mo sa lahat na mula bukas ay gagawin kong a las siete ang unang misa arawaraw.

—Nguni't among!...Hindi po kaya maging mahirap iyan para sa inyo?

—Nalalaman ko...nguni't sabihin mo rin sa kanila ang aking gagawin.

Nang sumunod na mga araw ay sa tuwing ikapito na ang unang misa sa Palanas; nang unang araw na gawin ito, ay naging lima ang dati'y tatlong nagsipakinig ng misa; nang sumunod na araw ay raging sumpu; nang ikatlong araw ay hustong dalawangpung katao ang laman ng simbahan.

Nguni't hindi pa rin nasiyahan si Padre Elias; hindi nga naman maaaring ikasiya ang pagkakaroon ng loob sa Diyos ng wala pang tatlongpung tao ng isang bayan na kinadoroonan ng humigit-kumulang sa tatlong libong kululuwa. Walang nagpapakasal. Walang patay na ipinapasok ng simbahan. Bakit nagwawalang-bahala ang kalakhang bahagi ng mga taong iyon?

Minsan pa'y nagusisa si Padre Elias sa matandang sakristan.

Nagpaliwanag naman ang matanda.

—Kayo po ang unang paring Filipino na dito napadako,—ang pagtatapat,—ang mga nauna sa inyo ay mga Belga, mga Aleman at kung anoano pa. Lahat sila ay paraparang nagsiligpit sa simbahan; mayroon at walang mag-simba ay maano sa kanila—patuloy sila sa pagmimisa. Ang mga taong-bayan nama'y ganoon na rin ang naging pangtugon—hindi rin po nila pinansin ang simbahan.

—Kung ganoon, ang mga tagarito'y talagang walang kusang paglapit sa Diyos?

—Hindi po naman among. Ang madalas pong mangyari'y lalo silang lumalayo sa simbahan kay sa lumalapit dito.

—Bakit?

—Marahil po'y bunga ng di pagkakawatatan. Ang inyong hinalinhang pari ay laging ligalig sa kanyang pagtulog sapagka't binabato po ang kumbento.

—At bakit naman binabato?

—Ang pinagmulan po'y ganito: may isang patay na batang hinangad pong idulog sa simbahan ng kanyang magulang bago tuluyang ilibing; at ipinakiusap sa pari na sa halagang piso ay patugtugin ang mga kampana paglapit na sa simbahan. Nguni't hindi po pinayagan ng pari.

—Iyon lamang ang dahilan?

—Iyon po lamang among.

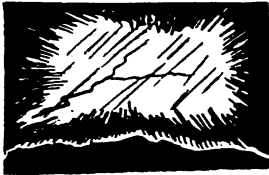
Mga ilang araw pa, pagkatapos ng usapan ni Padre Elias at ng matandang sakristan, ay may nagsadyang dalawang ibig pakasal sa simbahan; at ang kabayaranang limang piso ay ipinakiusap sa pari.

—Magkano ba naman ang talagang bayaran sa pagkakasal dito?—ang nakangiting tanong ng pari sa sakristan.

—Ang karaniwan po'y ito. Ang halagang sampung piso'y siya. (Nasa d. 23 ang karuglong)

Ang Pamumuna At Ang Pinupuna Sa Panitikang Tagalog

Sinulat ni TEODORO A. AGONCILLO

Ang pamumuna ay bahagya pa lamang naguugat sa ating panitikan. Ang ikauunlad ng sining na ito'y napasasailalim ng kakayahan ng mga may hilig sa sining na ito, sa kalagayan ng pagiisip ng mga mangbabasag tumatanggap ng mga bungang hinog o biglaw na idinudulot ng mga manunuligsa. at sa kalaparan ng pagiisip ng mga patnugot ng ating mga pahayagan.

Ipinangangamba ko na sa ating panitikan ay matatagalan, kung hindi man, ang pagunlad ng sining ng pamumuna. Sa dahilang ang mga pinupuna ay walang sapat na kalaparan ng pagiisip, at ang ikalawa'y marami sa ating mga patnugot ang sumasansala sa hangad ng mga kritikong paunlarin ang ating panitikan. Marami sa ating mga patnugot ang nagkukunwang may malasakit sa ating wika, at ito'y pinatotohanan nila sa pamamagitan ng maraming lathala na hindi man lamang sinusuri ang uri ng mga inilalathala, at sa pamamagitan ng mga pilnik, sayawan, t'mpa'ak-kagandahan na anaki baga'y nasusukat ang kayamanan ng isang wika sa mga ganayang karangyaan.

Marami din naman sa ating mga manunulat na pinupuna ang hindi nakauunawa ng tunay na kahulugan ng puna. Sa ganang kanila, ang punahin ay isang kasawang hindi mapaparam. Sa ganang kanila ang kahulugan ng puna ay payak na papuri, pawang paglalagay ng

mababangong bulaklak sa kanilang landas na tinatahak. Nguni, hindi nila nababatid na kung pawang bulaklak ang isasabog sa kanila ay hindi sila matututo kailan man. Ipinagkakamali ng mga taong iyan ang puna sa kanilang katha sa pagtuligsa sa kanilang pagkatao.

Sa lathala kong ito ay aking tutuligsain ang mga nagpapanggap na may toleransiyang nasa kanila raw, bago kung tunay na paglilim-in ay isang maitim na damit lamang na bumabalot sa kanilang egoismo at kakitiran ng pagiisip at nalalaman sa literatura at sa iba pang bagay.

Marami sa ating panitikan ang aking pinagpipitaganan, nguni't ang paggalang na ito'y isinasa'ig ko sa kanilang mahusay na katha. Marami din naman ang hindi ko iginagalang, hindi sapagka't sila'y hindi karapatdapat iga'lang kundi manapa'y wala silang tumpak na pagkilala at pangdama (proper attitude). Hindi lamang iyan. Marami ang nagsasabing, sila'y may bukas na pagiisip, tumatanggap ng ano mang puna, at kumikilala ng nagagawa ng isang manunuligsa, nguni, sa kabila ng mga paglilingkod-labing iyan ay lumalabas din, sa malao't madali, ang tunay n'lang sarili. Sila'y maibahaintulad ko kay Dr. Jekyll at Mr. Hyde ni Stevenson, o kaya'y kay Tartuffe ni Moliere. Ang bagay na ito'y isang napakalungkot na kabahamakan, sapagka't hindi ang madla ang kanilang nilililang kundi ang kanila na ring sarili.

* * *

Bagay sa panayam ni G. Jose Ma. Rivera na napalatha'a sa lingguhang *Mabuhay* noong Hunyo ng taong ito....

Makapagtuturo sana ng maraming bagay si G. Rivera sa kan-

yang panayam na yaon kung pinagaralan niyang mabuti ang baw't katagang binitiwang niya. Dulo: inihayag lamang niya ang kaitan ng kanyang nalalaman sa literatura at sa sining. Hindi lamang iyan ang aking napapansin sa panayam ng maginoo ng Tundo: hinanakit sa mga pumuna sa kanya ang ipinagkagayon ng Ama ng Huseng Sis'w. Nguni, sa halip na makapagtanggol sa kanyang sarili ay lalo niyang inilantad ang kanyang kurokuro sa matutulis na ulos ng panunuligsa.

Tinanong tayo ni G. Rivera ng: "ano ang tunay na kahulugan niyang tinatawag na PUNA o TULIGSA?" Alamin ninyo, gil'w na mangbabasa, na tunay na kahulugan ang nais maalaman ni G. Rivera. Sinagot niya ang tanong na iyan nang pahalaw sa talatinigang Kastila:

"CRITICA: (Del griego) Arte de juzgar de la bondad, verdad y belleza de las cosas."

Ang kahulugang inilahad ni G. Rivera ay kahulugang talatinigan at hindi ang tinatawag na "literary definition". Ang kahulugan ng "puna" sa talatinigan ay makitid at hindi malawak. Ang katagang "critica" o puna, kapag ito'y ginagamit sa literatura, ay hindi sa talatinigan kinukuha ang kahulugan, sapagka't ang ibinibigay nito'y yaong tinatawag na "literal meaning", kundi sa mga bagay at katangian ng isang katagang ibig maunawaan. Samakatuw'd, ang lahat nang katangiang taglay ng isang kataga ay iniipon. at ang mga katangiang hindi tinataglay ay inihihwalay. Dapat alamin nino man na ang katagang "puna" ay may malawak na kahulugan. Gayari ang sinabi ni Prop. James Mervin Curl sa kanyang aklat na pinamagatang *Expository Writing*:

"...criticism is the attempt to estimate the worth of something—object or idea—either abstractly on the basis (Nasa d. 23 ang karugtong)

KASAYSAYAN . . .

(Karugtong ng nasa d. 18)

ta sa pintura na katulad ng ating mga Juan Lina, Resurreccion Hidalgo at ang kasalukuyang guro na sina Fabian de la Rosa at Fernando Amorsolo. Ang pangarap niyang makarating sa Italya upang makapagpadalubhsa sa sining na ito, ang lagi nang nasasambit niya kay Amparo.

—Kung ako'y magtagumpay sa timpak na iyon, ang kapalaran ay lalapit sa akin sapagka't ang magtagumpay ay siyang ipadadala ng ating pamahalaan bilang pensionado sa Italya. Ako'y nakatitiyak na ang aking likhang-sining na ito ay wala nang makapantay sapagka't ang salamisim na iyong ibinigay sa akin ay napakadakila. Ay.....! Gaano kayang kaligayan, Amparo, ang aking matatamo kung magkatotoo!

—Armando... pinahihirapan ang aking puso ng mga damdamin... damdaming ayaw pumayag na ikaw ay mawalay sa akin. Hindi ko nais na ikaw ay malayo! —At isinubos nito ang mukha sa dibdib ni Armando.— Talagang ayaw kong mahiwalay sa iyo.

—Mahal kong Amparo... —At ibinangon ni Armando ang mukha ni Amparo na ang mga mata'y dinadaluyan ng luha.

Hindi na makapangusap si Armando sapagka't ang matang iyon ay may ipinakikiusap sa kanya... nakikiusap ang mga matang iyon na parang takip-silim ang kalambutan ng liwanag. Mahahabag ang kanyang puso at sa bugso ng damdamin ay parang halimuyak ng bulaklak na kanyang lalanghapin ang bango ng mga labi ni Amparo. Nakalilimot si Amparo sa mga kalupitan ng buhay... sa dulo ng kanyang pananaw ay nakabuhoo siya ng isang pangarap na likha ng maapoy na pagnanasa sa kaganapan ng kanyang mga panagimpan, at sa kanyang puso ay parang malinaw na tubig na maglalagos ang damdamin na nagpupuyos at may nasang makipagtagpo sa kapuwa damdamin. At kung makatighaw na ang puso ni Amparo sa gayong bugso ng damdamin ay parang batang musmos na magtatangon kay Armando.

—Ako ba'y iwanan mo?—na ang mata'y nakatigting pa rin sa mukha ng lalaki.

—Sasama kita saan man ako makarating! Sa langit kung iyan ang ninanasa mo, hindi kita pnbabayaan na angkinin pa ng iba, inagsasama kita saan man ako makarating! Sasama ka ba sa akin?

Mga marahang tango na lamang ang

ILAW NG TAHANAN

Langit ang tahanang ang Ilaw'y maningning

Pagka't abot-masid sa laot ng dilim;
Ang sungit ng Gabi'y di makapagsakim,
Dahil sa Liwanag na ayaw antukin.

Anhin mo ang isang gusaling mataas,
Kung dukha ang Ilaw na kulurapkuwap;
Ang kubo sa nayo'y hamak na kay dilag,
Kung may lihing talang Sulo sa magdamag... .

Tinghoy ma't ang ringas ay hindi malamlam,
Hibla ng silahis ng bukang-liwayway;

Liwanag na laging pinananabikan
Ng matang sinawi ng luksang karimlan.

Sa tahanan natin: ang Ilaw'y Babai,
Patnubay sa rlad ng isang Lalaki;
Birheng lumilikha ng Danga' at Puri,
Inang lumalalik ng Diwang bayani.

Mapalad ang isang pugad ng Pagibig
Na magkabitung matulad sa langit...
Sayang at kay aba ng dampang sumungit,
Sala ng babaing kulang na magsakit.

ENRIQUE C. AGLEHAM /

Isabel, Sampalok

isasagot ni Amparo, mararahang tango, na ang mata'y nakasulyap nang boong karikitan sa kasuyo na para bagang ang ibig sabihin na ang gayon ay kasinungalingan lamang. Magkakatamang muli ang kanilang mga pananaw at sa isang iglap ay magkakayakap silang dalawa nang mahigpit, na ang mga labi ay naghahanapan ng kanikanilang angking katamisan.

DAGLARUIN mo ang iyong mga paa sa tubig. Ganyan! Maganda ang kulay ng tubig na parang nalukasaw na ginto... si-gi... guluhin mo nang bahagya ang mahinhing agos. Malapit na tayong matapos, minamahal kong Amparo.— At ang pirngsasabihan ay walang anong mang kaimik-imik sa pagsunod. Ang maliit na paa nito ay patampisaw na iginagalaw sa ibabaw ng tubig na noon ay nakikikulang sa langit.

Ang lalaki naman ay nasa tabi ng kanyang kabalyete at walang sandaling inaaksaya sa pagbabahid ng mga kaukulang kulay sa ipinipintang larawan: Pamayamaya ay isang sigaw na lamang ang narinig ni Amparo.

—Amparo! Natapos din ang dakilang likhang-sining ng ivong artista. Halika!... halika... madali!

Ang tinawag ay parang hanging mabilis na sumugod sa kinatatayuan ng kabalyete ng pintor. Pagdating na pagdating ni Amparo ay nayakap siya ni Armando. Mahigpit na kasabay ang mabilis na pagapuhap sa mga labi nito.

Naramdaman ni Amparo ang pahigpit na pagigot sa kanyang baywang ng mga kamay ni Armando. At saka ang untiunting pangluluwag nito... at makaraan ang ilang sandali ay unti-unti ring napahandusay sa tabi ng kabalyete. Nagulumihan si Amparo na kasabay ang pagluhod.

—Bakit, Armando, napapaano ka, minamahal ko? Bakit?

—Wala... naliligayahan lamang ako sa aking nalikhang larawan mo.—At ngumiti nang tuyot si Armando. Ipinikit ang mga mata na parang natutulog.

Nabasa ng luha ang pisngi ni Armando. Si Amparo ay walang malamang gawin, naririyang ang yakapin ang katawang wala nang init ni Armando, lagdaan ng halik ang maputla nang mga labi nito at haplushapulusin ang buhok na bahagya ang pagkakakulot. Nguni't si Armando ay nakatanaan na sa ating daigdig.

Mula noon, naging ugali na ni Amparo ang tugtugin sa kanilang piyano ang walang kamatayang tugtugin ni Abelardo na Pahimakas na halos nakikisabay sa pagkapawi ng mga himig ang pamamaalam ng mga bahid na ginto sa pisngi ng langit. Kaligayahan na niya ang gunitain ang kanilang naliligayang sandali ni Armando sa pamamagitan ng tugtuging ito, na siyang nagpapalimot na siya'y isang sawi sa pagibig.

WAKAS

TAGAHAWAN NG ...

(Karugtong ng nasa d. 20)

pong sinisingil sa pinakamaringal na kasal.

—Kung gayo'y tanggapin mo ang limang piso at ihanda ang simbahan para sa isang maringal na kasal.

Hindi tumutol ang matandang sakristan.

Nang kinagabihan ng araw na idaos ang "pinakamaringal na kasal" sa Palanas ay naulinigan ni Padre Elias mula sa kumbento, ang pagkakaingay ng ilang kataong nasa may patyo ng simbahan. Ang matandang sakristan ay kanyang pinatawag at ito naman, katulad ng dati, ay nagpaliwanag:

—Sila po'y mga lalaki sa kabayanan. Sa palagay ko po'y gusto nilang kayo'y makausapusap.

Mula noon, sa gabigabi halos ay may nagsasadyang mga pulutong ng kalalakihan ng Palanas na kausapusap si Padre Elias. Ang pari'y nakikipagpalitan ng kurokuro. Samantala'y lumalaki nang lumalaki ang bilang ng nagsisipagsimba.

Ilang araw pa, sa patyo ng simbahan ay nagpatayo ng isang palaruan ng tenis ang kura. Ang mga kabataan ay pinaan-

ya y a h a n g m a g s i p a g l a r o doon. Kadalasa'y nakikita pa ang Padre Elias na nakikipaglaro ng tenis. Untiunti nga namang kumapal ang bilang ng mga taong naakit sa paligid ng simbahan..

Nguni't isang gabing madilim... Si Padre Elias ay nagtapos na noon ng kanyang dasal bago patuluyang matulog, nang mula sa labas ay may kaluskos na nakatawag ng kanyang pansin. Lumapit siya sa durungawan at sa pamamagitan ng plasait ay pinatamaan ng liwanag ang pinaghinalaang pinagmumulan ng ingay. Napatambad sa kanyang paningin ang isang lalaking sa kanyang inaanyo, sa may harapan pa naman ng bantayog ng "patrona" ng Palanas, ay totoong kamuhimuhi. Ubos lakas na sumigaw si Padre Elias:

—Ikaw, hay! walang pitagan, lapastangan! Lumayo ka ngayon din at kung hindi ay pasasabugin ko ang bao ng iyong ulo!

Hindi pa natatapos sa kanyang ginagawa ang nagitlahanang lalaki ay dalidali itong umalis sa patyo. Ang matandang sakristan na nakarinig din sa sigaw ni Padre Elias ay dili ang hindi

pinanghilakbutan sapagka't nagunita niyang iyo'y maaaring pagkasanhian ng muling pagilap ng sana'y umaamo nang mga tao.

Kinabukasa'y nagsadya kay Padre Elias ang isang kilalang mamamayan. Nabalitaan diumano ang pagmumura ng kura. Nais niyang malaman kung ano ang sanhi.

—Nais ninyong malaman kung bakit—ang matatag na tugon ni Padre Elias,—kung sakali kanyang sa gitna ng inyong tahana'y tumayo ako at doon *magbawas*, ay hindi kayo magagalit?

Hindi nakahuma ang pinagsambihan.

At noon di'y nalaman ng boong bayan ang tunay na kadahilanan ng pagsisiklab ni Padre Elias... kadahilanang hindi naman mapupuwing sapagka't nasa matuwid. Mula nang maganap ang munting pangyayaring iyon ang hinihintay ng matandang sakristan na "pagbato sa kay Padre Elias," ay hindi na dumatingdaging—at sa halip pa nga'y lalong dumagsa ang mga pumapasok sa simbahan na nakikinig ng misa.

ANG PAMUMUNA ...

(Karugtong ng nasa d. 21)

of principle and relations, or personally on the basis of our reactions to the subject of criticism".

Ang kahulugang inilalahad ni Prop. Curl ay totoo kahi't saang wika. Hindi dapat imatuwid nino man, lalonglalo na yaong nahasa sa Kastila, na ito'y pang-Inggles lamang; na ang kahulugang Kastila o Intsik o Aleman, Pranses ay iba kaysa Inggles. Hindi! Hindi nagkakaiba ang kahulugan. Ang nagkakaiba ay ang wika o paraan ng pagpapaliwanag.

Ang puna, gaya ng aking nailiham kay G. Santos bilang sagot sa kanya, ay may tatlong uri: una, yaong tumutukoy sa mabuting ba-

hagi lamang ng isang katha, kuro o bagay; pangalawa, yaong bumabanggit sa masamang bahagi lamang at pangatlo, yaong naglalahad ng mabuti't masamang bahagi ng isang katha, kuro o bagay. Ang puna, bukod sa uring inihayag ko sa itaas nito, ay may dalawang sangay: ang pangboo at ang panggiba. Nguni, sa aking pagbabasa ng mga puna ng ating mga kritiko ay wala akong nalalamang mapanggiba, gaya ng bulag at walang katuwirang paratang ni G. Rivera.

"At, ang paksa nga ng panayam kong ito'y ang nauukol sa kasalukuyang Panunuligsa o Pamumuna (aywan kung bakit malaking titik na "P" ang ginamit ni G. Rivera, bagay na

ito'y maling-mali at walang katuwirang magkagayon!) na KINAHUMALINGAN ngayon ng ilang nagkakanlong sa sal'gang ibig na makabuo, nguni't sa halip na bumuo ang ginagawa'y iniwawasak na pilit pati ang matitibay na haligi ng panitikang Tagalog na nagugol ng hindi iisa ni sampung taon sa pagsisikap na mapatibay ang sariling gusali ng ating Panitikan".

Ang pagmamatuwid na ito ni G. Rivera ay ang tinatawag sa logica na *circulus in probando*, isang uri ng pagmamatuwid na tiwalingtiwali. Ang pagkagamit ng katagang nahumaling, bukod sa masamang balarila, ay hindi tumpak. Sinundan ni G. Rivera ang nahu-

(Nasa d. 25 ang karugtong)

KAILANGAN...

(*Karugtong ng nasa d. 19*)
taste, to flatter their absurd vanity, to tell them what they have been told before, to show them what they ought to be tired of seeing... NOW ART SHOULD NEVER TRY TO BE POPULAR."

Sa Ingglaterra at maging sa alin mang bansa, ang lalong dakilang likha ng sining ay yaong hindi man lamang pinagkaabalahanang tingnan o basahin kaya ng publiko. Ang bagay na sadyang kaakitakit sa sining ay hindi dapat hintaying kagiliwan ng mga taong liban sa mga hubad na titik ay walang nakikita sa isang akda.

Sa isang tunay na mangangat-ha ay hindi nakababagabag ang mga panunudyong ng bayan. Si Schopenhauer ang nagsabing lahat nang mga dakilang bunga ng kaisipang makasining ay hindi kinalulugdan ng bayan. At mangyari pa nga bang hindi ganito: ang mga artisa ay may pananaw na nakapaglalagos sa tabla—ang mga mangbabasang kinagigiliwan nating tawaging bayan ay may mga matang sa malamig na mukha lamang ng buwan ay hindi makatitig: ang balat lamang ng mga bagay ang naaapuhap ng kanilang mga paningin.

Ang mga palakpak ng publiko'y totoong mapanganib para sa mga alagad ng sining—ang mga palakpak na iyan ang kailan man ay hindi dapat hangarin ng isang manunulat at makata. May makapangyarihang lakas ang mga papuri ng publiko,—bakit wala? Naitataas ng mga papuring iyan ang isang alagad ng sining sa nakalululang kaitaasan ng dalahirang kamangmangan.

Ang "EDMUND" ni Thackeray ay magandang tinig ng sining. Sinulat niya ang "EDMUND" upang masiyahan siya—hindi upang masiyahan ang publiko. Subalit ang kanyang "PENDENNIS", "PHILIP" at pati na ang kanyang "VANITY FAIR" ay

naging sahol sa kagandahang ikinatatangi ng *arte*, pagka't sinulat niya ang tatlong huli upang maging mabait sa kanya ang masa. Nagtagumpay si Thackeray. Naging mabait sa kanya ang masa, datapuwa't inirapan at nilabian naman siya ng sining na kanyang kinasangkapan upang malapit siya sa puso ng mga karaniwang mangbabasa.

Si George Meredith, bantog na nobelistang Inggles, kailan ma'y hindi nagpakaabala sa pagalam kung ano ang ibig ng publiko. Sumulat siya sa wagas na kasiyahan ng kanyang sarili. Nakalito sa publiko ang kanyang malalalim na pagpapahiwatig. Binigyan niyang ganap na kahulugan ang mga lihim ng buhay. At sangayon sa isang lalong nakakikilala kay Meredith, sa pasimula'y walang ibig tumunghay sa kanyang mga sinusulat. Iyon ay hindi nakabahala sa kanya. Makaraan pa ang ilang taon, may mangilan-ngilan nang bumabasa ng kanyang mga katha. Iyon ay hindi nakapagbago sa kanya. Nang maglaon, hindi na mabilang ang kanyang mga tagahanga. Nanatili rin siyang katulad ng dati.

Kabaliwan ang pagbibigay ng mga manunulat at makata sa bayan ng mga bagay na naibigay na. Binibitay nila sa ganyang paraan ang mga kahiwagaan at kariktan ng sining. Sa tunay na artista, ang mga bagay na nalikha na'y mga bagay na tapos na. Lahat nang dakilang katha ay dapat maging pasimula ng iba namang dakilang katha. Iyan ang kaibhan ng *arte* sa mga gawain ng mga mekaniko: ang kagandahan ng sining ay ang kanyang kawalangwakas. Totoo: ang lalo mang matanda at luma nang bagay ay maaaring pagandahin ng dalubhasang panitik, lalong wasto ay ng panitik ng isang *genio*. Ngunit sa siyam bawa't sampung pagkakataon, kayo ay hindi *genio*.

Ang sining ng pagsulat ay hindi dapat ipailalim sa mahalagang batas ng mga ekonomista: kahilingan at pagbibigay ("*Demand and supply*"). Ibinibigay ng sining ang mga bagay na hindi hinihiling ng publiko. Kapag walang tutugunan ang mga *artista* kung hindi ang mga kahilingan at "kapritso" ng publiko, ang mga artista ay magiging "*puppet-men*" o "titiriteros".

Sa panulaang Inggles ay nagkaroon ng mga "*ode*", "*lyric*", "*ballad*", "*sonnet*", at kung ano-ano pang tula, hindi sapagka't isaisang hiningi ng publiko ang mga iyan. Mga makatang lagi nang nagtutumiya sa pagabot sa mga lalong dakilang kaitaasan ang lumikha ng mga tulang iyan. Mula sa nobela ay nagkaroon tayo ng mga kwentong maiikli, hindi sapagka't nainip ang bayan sa nobela at humanap ng kwentong maiikli. At nagkaroon din tayo ng mga kwentong maikling maiikli, hindi sapagka't ito'y hiningi ng publiko sa mga kwentista. Dating at dating ang iba't ibang hugis ng *automobil*, hindi sapagka't ang mga hugis na iya'y hiningi ng publiko.

Karapatang dapat samantalahin ng mga *artista* ang pagdudulot sa bayan ng iba't ibang kagandahang nagagawa ng sining. Ang publiko'y walang nalalamang hingin. Ang publiko ay katulad lamang ng isang alulod ng bahay na kung ano ang nahuhulog mula sa itaas ay siyang tinatanggap. Katungkulan ng mga alagad ng sining ang maghain ng bagong luto. Maaaring sa pasimula ay hindi maibigan ng bayan ang bagong pagkaing idinudulot sa kanya. Talagang ganyan! Sa hindi dating kumakain ng *keso de bola*, ito'y lasang sabon. Bayan mo siyang mahirati at hanapin niya ang bagay na iyan tuwing magugunita niya ang tinapay.

Ang uban sa pagsulat—sa (*Nasa d. 26 ang karugtong*)

MARAHIL . . .

(*Karugtong ng nasa d.* 16)
ng siudad at boong lakas na isigaw saka ipagpasyal sa mga lansangan sa lahat ng dako na kasaliw, ang mus'kong bumbong ang "Mabuhay ang Kampeon! Mabuhay!"

Sa ikapagtatagumpay ng pagdiriwang ay hinihiling din namin na hanggang maaga'y lumikha ng tinatawag namang "championship board" at ito'y sa karangalan ng mga apo ni Lolo Palagtas na bukod sa mga mangangatha na'y mga boks:nero pa pala!

Kung ang kahilingang ito'y gagawin at magagawa naman kung talagang pagsisikapan ay hindi malayong ang panitikang Tagalog ay magkaroon din ng mga Jack Dempsey, Benny Leonard, Pancho Villa, Bobby Jones, Bill Tilden at marami pa.

BUHAY AT SINING

Ang buhay at ang sining ay dalawang bagay na magkalayong magkalapit. Ganyan humigit-kumulang ang palagay namin. Samantalang ang una ay ugat ang huli naman ay tanging "elementong" pangpalusog sa una. Ito na rin marahil ang dahilan kung bakit hindi namin malaman kung alin sa dalawa ang mahalaga para sa mga kaisipang salasa'abid at buholbuhol ngayong nakikita natin.

Mayroong nagpapalagay na ang sining ay pagtaliwakas sa buhay (escape). Mayroon ding nagpapalagay na iyan ay matapat na larawan ng buhay (imitation). Ang malaking bahagi ng ating mga mangangatha ay mahahati sa dalawang paninindigang iyan sa kaysaysayan ng literatura.

Yaong mga naniniwala sa kasabihan at pilosopiang pagtaliwakas sa buhay ang sining ay walang nakikitang kaliwanagan sa mga sandali ng kanilang paglikha maliban sa kagandahang pamana ng pinagkabisan, ng mga banal na angel sa langit, ng relihon, ng moralidad, ng kabutihan at lahat ng bagay na hindi nagagawa ng tao. At bilang bunga ng matayog ngu-

ni't di maselang na "imahinasion" ay nakalilikha ng mga tauhan o mga tautauhang ni sa langit at sa lupa'y hindi maaaring mabuhay sapagka't lampas sa kaganapan at kabutihan kung mabuti at sa kasamaan kung masama.

Yaon namang mga naniniwala sa kasabihang matapat o ganap na larawan ng buhay ang sining ay hindi nagkakamali sa palagay namin subalit nalilihis lamang ng landas sa dahilang lahat na ng nangyayari sa buhay (kahit na taal na kamunduhan lamang ng taong-hayop) ay buong kaganapang nailalarawan sa pangdama ng mga mangbabasa. Sa mga ito'y wala kaming nababanaagang munting hangad maglamang na nagpapakilalang sa isang kabuuan ng tao'y magkasama ang tinatawag na laman at kaluluwa.

Samantalang ang una sa palagay nami'y nagtataglay ng labis na tendensia, ang ikalawa ay nagaangkin (dito ang katagang "nagaangkin" ay walang timbang) ng "ganap na kawalan ng tendensia."

Ang tunay na sining sa palagay namin ay pagbibigay kahalagahan lamang sa buhay (interpretation) sapagka't hindi ganap na larawan ng buhay (imitation) ni hindi rin pagtaliwakas dito (escape). At ang tinatawag na pagtbigay kahalagahan sa palagay nami'y mapagtatagumpayan kahit na nga ang isang manunulat ay di nagkaroon ng malaking kapahamakan sa buhay na makapagbasa ng mga aklat na may kinalaman sa pagpapalawak ng panglasa kung gagamitan lamang ng tinatawag na "sentido komun" at wastong pagtitimbang-timbang.

KRITIKO LABAN SA SARILI

Kamakailan ay pinuna ni G. Jose Maria Rivera na lalong malaki ang kinabukasan kaysa pinagdaanan ang mga kritikong may gatas pa sa mga labi. Hinahangaan namin si G. Rivera sa matalino (?) niyang puna.

Datapuwa't ang hindi namin mawatatan ay ang maliwanag na

paglunod ng kanyang kaluluwa sa sariling diwang nagtatangkang lumangoy upang makasapit sa dalampasigan ng kaligtasan.

Tanggapin nang masama ang mga kritiko kung kaya hindi dapat panatilihin sa panitikang pinakamamahala ng lahat, ay ano naman kaya ang matuwid ni G. Rivera na punahin pa niya ang mga pagkakamaling madalas gawin ng mga manunulat sa Tagalog? Hindi baga ang mga pagkakamaling pinupuna ang siyang pinupuna rin ng mga mamumuna niyang pinupuna?

Ibig bagang sabihin ng kapatid na matandang ito ng mga kritiko na ipaubaya na lamang sa kanya ang karapatan at kalayaan sa pamumuna?

Kung ito nga ang tunay na kaisipan ng aming marangal na istoriador, ngayon pa'y hihilingin na namin sa lahat ng mga kritiko at mga kritikastro na magsitigil na sila sa kanilang pinagkakamatayang tungku'in at ipaubaya na lamang kay G. Rivera ang madawang na landas.

ANG PAMUMUNA . . .

(*Karugtong ng nasa d.* 23)

maling ng katagang ngayon, na nangangahulugang tiempo presente nguni, ang nahumaling ay tiempo pasado! Tangi sa rito, ang katagang nahumaling, sangayon sa pagkagamit ni G. Rivera, ay may masamang kahulugan, o kung hindi man masama, sapagka't inaakala kong si G. Rivera ay isang napakamaginoong tao upang maghanyag ng gayong kahulugan, ay hindi tumpak. Ang katagang yao'y tumpak lamang KUNG bulag o walang kakatuw'katuwiran ang pagyakap ng isang tao sa bagay na kanyang napili. Nguni't ang pamumuna ngayon ng mga kritiko, kung pagaaralang mabuti at suriin nang hanggang sa kaibuturan ng mga bagay at pangyayari, at hindi yaong pasapyawsapayaw lamang na pawang hulang pappikit, ay likha ng mga buktot na

(*Nasa kabila ang karugtong*)

KAILANGAN . . .

(Karugtong ng nasa d. 24)

pagtula at sa pakukwento—ay hindi makatutulong sa mga “manunulat” at “makatang” pinalad lamang na kapitan ng ganitong taguri. “*Sixty years of stupidity will not make one intelligent*”, ang wika ni Gautier. Ang masasabi ko nama’y ganito: Ang kamangmangan, maging isang kamalig man ito’y kamangmangan din—at lalong masama! At samantalang ang ating mga rebista at pahayaga’y hindi nagsasawa sa paglalathala ng mga akda at tulang walang ipinakikita kundi ang mga bagay na naipakita na, walang kinukundiman kundi ang mga bagay na nakundiman na, ang kamangmangan ng bayan ay hindi mapapawi kundi lalala pa: ang sining ng pagsulat ay hindi unlad kundi makukuba lamang sa katandaan. hanggang sa sapitin nito ang pinakapangit sa lahat nang uri ng kamatayan.

ANG NAPAKADALAS NA PAGSULAT

Ang mga manunulat at makata’y dapat lamang sumulat kung sila’y may nararamdamang diwang nagpupumilit humanap ng anyo at kagandahan. Lahat nang dakilang obra sa musika, sa literatura at maging sa pagguhit ay makapangyarihang udyok ng makapangyarihang pagnanais na kumatha at lumikha. Ang pagsulat ng nobela, tula at kwentong pilit at masuyong tumatapik sa balikat ng mga karaniwang mangbabasa’y bayaan na ninyong tungkulin na lamang ng mga “manunulat” at “makatang” popular at ng mga *seriestas eternos*. Iyan lamang naman ang maaaring gawin ng mga taong iyan: ang sumulat ng mga akda at tulang humahakbang na kasabay ng katangahan ng mga karaniwang mangbabasa: sapagka’t wala silang nababatid na hihigit pa kaysa karaniwan.

Huwag kayong susulat nang napakadalas. Samantalang walang

mabuting guro kundi ang pagsulat na rin, ang lubha namang madalas na pagsulat ay dapat lamang gawin ng mga taong may baliw na pagnanasang hagdanin ang literatura sa pagyaman, at sa ganyang mga tao, ang sining ay walang napapala, walang nahihita—sa lahat nang panahon!

“*So much writing means much poorer writing*”, ang wika ni Esenwein. At iya’y tumpak na palagay: hinahapo ng napakadalas na pagsulat ang sinutlang pakpak ng damdaming makasining. Ang literatura’y palahanap. Hindi katulad ng gawain ng kontador. Iyan ang isa sa mga lihim ng arte at isa sa mga ikinadadakilang nito: pihikan at mayamutin sa padaskoldaskol na pagdama ng mga malalakas ang loob.

Ang kalikasa’y maaari nating makunan ng halimbawa: isa man sa tatlong puso ng mais na nasa isang puno ay hindi maaaring maging malaki.

At sapagka’t ang sining ng pagsulat ay likas ngang mahiwaga at mapunahin, kaya ang sabi pa ni Esenwein ay ganito: “*Wise is the writer who awaits the hour of full coming before attempting to write . . .*” (Matalino ang manunulat na naghihintay sa pagdating ng ganap na damdamin bago subuking sumulat.) Paano’y ang pagsulat ng kwento, tula at nobela ay arte—hindi pagbubuhat lamang ng mabibigat na bagay. Ang pagsulat ng tula, kwento at nobela ay dapat damdamin, hindi dapat isipin lamang. Ang mga nahihilig sa literatura’y dapat magising sa katotohang ito bago mahuli ang lahat. Ang pagbabago (at sa kabutihang huli ma’y mabuting hindi palak kaysa pananatili sa kamalian.

Iyang mga unang sumusulat ng kwento at pagkatapos ay ipaaangkin sa kanilang mga anak upang matanyag ito; ang mga “nobelistang” gayong bahagya nang nakauunawa ng Inggles ay nag-

ANG PAMUMUNA . . .

(Karugtong ng nasa d. 25)

katiwaliang nangyayari sa ating ilang pahayagan at lingguhan, ng mga manentimos at nakaduduwal na kathang salat na salat sa tinatawag na “psychological maturity”, sa kababawan ng pagiisip ng mga mangangatha (ang karamihan n’to), sa kawalan ng tinatawag sa Pranses na *élan vital*, at ang kakitiran ng pagiisip ng ilan nating patnugot na ayaw masasabing sila’y mali sa gayon at ganitong gawain, at sa mas’dhing pagpaganais na sambahin, mapatanyag at lumikom ng mga papuri ng mga mulala at munggal, na tila baga ang ipinagiging paham na manunulat ng isang tao ay nasasalig sa katanyagang pangkasalukuyan, gayaong hindi mangmang na mangbabasa ang humahatol sa katha ng isang manunulat kundi ang ilang mga may mataas na pinagaralan at dalubhasa sa bagay na kanilang pinuna o pinupuna.

(itutuloy)

sasalin sa wikang Tagalog ng katha sa wika ni Shakespeare, ay hindi ko pinagpapayuhang huwag susulat nang napakadalas. Wala nang pagasang mailigtas pa ang mga taong iyan!

Tungkol naman sa tula ay heto ang matatag na wika ni Marguerite Wilkinson: “*NOBODY can be writing poems all day and EVERY DAY. And that is true.*” Sinabi ni Wilkinson na wala sino mang makasusulat ng tula sa boong maghapon at sa ARAW-ARAW, na, ang tulang tinutukoy niya’y ang tunay na tula sa tunay na kahulugan nito. Si Oscar Wilde ang aking sisipiin: “*No poet sings because he must sing. At least no great poet does. A great poet sings because he chooses to sing. It is so NOW, and it has ALWAYS BEEN.*”

(itutuloy)

I L O K O

IDI sinuratan ni Moliere ti "Tartuffe" saan a mabilang dagiti dakes a babalarw kenkuana. Intedda amin a "ngiwatda" kenkuana: a nangang-angawanna ti langit ken simbaan ta awan ti pammatina iti Dios?

Kas iti kaadu dagiti nangbabalarw ken Moliere, kasta met ngata ti kaadu ti nangbabalarw

MAIPALAGIP DA KEATS KEN MOLIERE

ken ni Keats idi sinuratan-na ti "Endymion" idi

1819. Ngem, numan pay saan a nasayaat dagidi pammabalawda kenkuana, nakaisuro iti dakkel ta ammonan ti nagan-annad.

Ita, dagiti nababalarw a pagbasan da Keats ken Moliere, bigbigenen ti sangalubongan ti kasayaatda.

Idi insailoko ni Leon C. Pichay ti Maudi A Pakada! ni Rizal, adda timmakder nga agkuna a saan a nasayaat ti pannakaiyulogna.

Kas iti napadasan da Keats ken Moliere— a saan laeng a ti sinuratanda ti nababalarw ngem ti pay kinataoda—kasta met kadatay ita.

Saanmi nga ammo no ania ti sawenmi.

Wenno urayentay met ti sangagasut a ta-wen tapno makitatayon ti napudpudno a pateg dagiti aramidtayo kadagitoy nga aldaw?

Ngem ita maisardengsan ti riri?

A GPAPAN ita saan pay laeng a nasayaat ti urnosda idia America del Sur, kalpasan dagiti gububat itay nabiiit. Uray idia Estados Unidos adu dagiti pakalasinan iti tumobtubo a "cimonismo". Itay nabiiit nagdanag unay dagiti agtuturay iti panakadlawda kadagiti tiktik wenno "espia" a nziwaraswaras kadagiti yan dagiti palimedda a salaknib ti pagilian.

Saan pay unay nabayag ti panangpapatayda kadagiti agtuturay idia Japon. Idia China manarimaan ti riribuk ita. Ti Rusia saan

AGGORIGOR TOY LUBONG

a makaidna nga agpadpadaan iti gubat. Ti Canada, ti Australia—agururayda iti kanito. Ti Italia inagawna ti Ethiopia iti sango ti sangalubongan. Ti Francia napleng iti laaw ti Alemanian. Ti India batibaten nga agpampanumot no ania ti aramidenna. Ti Inglatera umalibasag a dina ammo na ania ti pagagasna, ket nangilasin iti \$780,000,000 a pagpabangon iti "armada" a pangtaleb iti Oriente tapno di ramramsen ti Japon.

Ti Espana madama nga agam-ammangaw, patay ditoy, patay idia. Agtitinnagbatdan nga agkikidem, puoranda dagiti simbaan, ibelengda dagiti ladawan ti Dios... "revolucion" nga awan patinggana!

Uray pay ti Pilipinas, amangan ket di no rim-iten ti Japon, kastaunayen ti sagsagana ni Quezon ken ni McArthur. Pusotenyon dagiti addiyo ket ipabaklayyo metten dagitay paltog a kayo.

PINAPATAY ni Francis Ferdinand ti nabalangatan a prinsepe ti Austria ket naggugubat ti sangalubongan. Riniwriwriw ti natnatay, tagtagibi, maladaga, masaksakit ken daduma pay, gapu kenkuana. Ngem idia ilina, adun dagiti mangikalkalikagum iti panakabangon ti "monumentona".

Gapu ken ni Asedillo adu ti natnatay nga awan ti basbasolna; ngem adu metten dagiti ka-

ADU A SAO

kailianna a mayat a mangisagut iti "monumento" kenkuana. Uray dagiti saanna a kakailian adu ti agkunkuna nga awan ti nakabasolanna no di laeng ti ayatna a mangbangon iti kabukbukodanna a turay agsipud iti dakes ti agdama a turaytayo?

Ngem itay linasat da Calvo ken Arnais ti nagbaetan ti Manila ken Madrid, ket ingasangsatda ti biagda, agsipud laeng iti ayatda a mangibalangat iti Dayaw iti ilida, awan mapanottayo nga isagut kadakuada. Saan nga inanamungan ni Quezon ti ₱25,000 a maisagut kuma kadakuada.

LITAO-ARI ITI TAAW

NO AGAGAW-AGAWEN ti lawag ken sipngget iti malem, ket agdaktaklis dagiti Ilokano iti igid ti baybay, kuna dagiti lallakay nga ilalaaw: "weiii, daydiayen tay litao, ari 'ti taaw," ket itudoda ti balawlaw a pagsabatan ti baybay ken langit. Ngem uray dagiti lallakay nga agkunkuna a makakitkita saan nga agpapada ti panangisaritada iti *litao*. Kuna ti dadduma, a ti *litao* lallakay a bassit, nga ikan ti guddua ti bagina, ket agluglugan iti pagsagad idia y rabaw ti taaw, a gayguyoden dagiti bilbillit a saan nga agdisso dagiti sakada. Sabali met ti pamanunotan ti dadduma ta ikan kano ngem ulo ti tao ti ulona.

Idia y Bolinao, dagiti mangngalap, masansan a makitkitada ngem ikan a nagaritos iti songona. Magalin nga agpaisu daytoy ta kadagidi tawen a panagturay ni Catalina Magno idia y Rusia, pagaa-yatda idi nga ik-ikkan dagiti ikan iti aritosda, ipatalawda idia y baybay, ket no siasinonto ti makatiliw kadagitoy magungunaanto iti agkakapateg a sagsagut.

Idia y Kailokoan, babaen ti pammatida, pasaray kano sumanglad no dumakkel ti bulan, ket no adda makakita kenkuana an-anusanda a birbirukento iti sumono a bigat dagiti naregreg a buokna. Ta ti buok ni "Ari Litao" nagasat kan unay a ginginammolmo no inka agala iti ikan. Sumagmamano pay dagiti agkunkuna a masansan nga agtangtangyob iti tengnga ti rabii, no ayabanna a bilangen dagiti ikan nga iturayanna. Ipala-|zipna ti maysa a sarita idia y Yen, China, a yan ti maysa a danaw a managan Lu Cha, ket iti tukotna agtaod ti maysa nga aweng. Pattien dagiti Insik nga adda *bannagaw* (*dragon*) iti uneg daytoy a danaw, ket ulo ti tao ti ulona.

Daytoy a bannagaw sipsipatenna ti tianna ket isu ti pagtaodan ti aweng a mangmangngegda.

IDIAY BISAYA ti *litao* maysa nga ikan a dakkel ket tao ti guddua ti bagina, ngem naganenda iti *katao*. Ni Isabelo de los Reyes kunana: "*Katao en bisaya es, en efecto, un monstruo marino en figura humana de medio cuerpo arriba y repite lo que oye.*"² Ingana ita, nalasbang pay laeng ti lagip dagiti

lallakay iti pakasaritaan ti maysa nga ubing idia y Capiz a nakasarak iti *Lakay a Katao*.³

Umat-ataday daytoy, iti *mitologia clasical* dagiti Griego, iti panakasarak ni Hercules iti maysa a *Lakay* nga agturay kadagiti dandum idi birbirukenna dagiti bungbunga a balitok. Daytoy a lakay nagsiksik ti taktakkiag ken saksakana a kasla ikan, ket ti dapanna kasla saka ti pato. Sabali pay a sarita iti Griego isu ti anak da Paseidon ken Amphitrite, a managan Triton,⁴ ket ti guddua ti bagina ikan. Kas iti *litao* dagiti Ilokano a mangmangngeg ti tanggyobna, ken kas iti banagaw iti danaw, *Lu Cha* idia y China, iti maysa a puro idia y asiddeg ti Italia adda kan tallo a *sirena* idi ugma, a ti sam-it ti timekda umanayen a mangguyogoy iti rikna dagiti aglaylayag, a mangiwa-wa kadakuada iti taaw nga awan ti igidna. Ngem idi aglasat da Odyseus saanda a naiwawa ta sinullatanda iti allid ti lapayagda.

Iti pammati dagiti Ilokano ti *litao* isu met laeng it *duyong* wenna *sirena*, ket masarakan daytoy iti *diccionario* nga inornos ni Hermon P. Williams idi 1907. Iti *zoologia* ti *duyong* maysa a kita ti ikan a nayon ti *order sirienia*, a nagtaod iti Java, *duyung*, (*cf*) Malay, *duyong*.

Iti sarsarita ni Anderseen maipanggep kadagiti tattao idia y uneg

ti baybay, mailadawan dagiti innem a babbai nga ikan ti guddua ti bagida, ket adda agturay kadakuada a daklakkel a naarkosan iti sangapulo-ket-dua a tirem ti ipusna.

Kuna ni Isabelo de los Reyes: "*Conocen el anto macho del agua, pero con el nombre castellano de Sereno ó del Siukuy Tagalog.*"⁵ Ngem adda met laeng a pammatida ti *litao* babaen ti pagbasaanna: "*El nombre de litaw (flotante) es mas bien tagalog que ilocano.*"⁶

Saan nga inanusan a naimbag ni Isabelo de los Reyes ti nangusig iti daytoy, ket salaysayentayo a tanangen ti napudpudno a nagpunganayanna daytoy a balikas. Kadagiti purpuro iti abagatan ti Pilipinas adda uppat a kakita ti tattao nga agnaed sadiay. Maysa kadagitoy isu dagiti Litao (wenna Litaos, Lútaos, Lutaya).⁷

Iti *libro* a sinuratan ni P. Francisco Combes idi 1667, kunana: "Lutaya. Miembros de la antigua nacion Lutaya. Derivase la palabra de *lutao*—sobrenadar; sin duda porque los Lutaos suelen vivir casi siempre sobre el agua. No es raza especial propiamente dicha. La nación de que tratamos, Malayos mahometanos, ocupaba las costas de la peninsulita de Sibguy y las islas de Basilan, Joió, Paragua meridional, Balabac y Cagayan de Joló. Prodominaron en todo tiempo sobre los Subanos (*gente de los rios*), a quienes tenian avasallados; hubo época en que fueron casi los dueños de toda la region meridional de Mindanao. De la mezela de los Lutaos con las Subanos han salido los Calibuganes."¹⁰

NI FERNANDO BLUMENTRITT, kunana a masansan a (*Maituloy iti panid 35*)

FALCON

GIOVANNI BOCCACCIO

CAPPO di Borghese Domenichi ti nagan ti maysa a lakay ditoy ciudad. Isu tao a macaydayaw ken mapapati agsipud kadagiti naimbag a galadna ken panagkukua. Aglalo ta isu naggapu iti nasudi a dara, ket napateg nga ikutan ti agnanayon a lagip. Ita lakayen, ket masansan nga agsarsarita kadagiti napasasamak iti nalabes, nga iti nalasbang a lagipna a di agkudrep, ken nakaag-ayat a panagsarsaritana, guyo-gayenna ti rikna.

Maysa kadagiti nakaag-ayat a paspasamak a sinaritana kadakami isu ti kabibiag ti agkabanuag a lalaki a taga Florencia, nga agnagan iti Federigo. Isu ti anak ni Philippo Alberighi, nga agsipud iti kabaelan ken gapuananna nabigbig iti dalan ti igam kadagiti amin a kapatadana idiy Tuscaña. Daytoy a lalaki napalalo ti panagayatnya ni maysa a babai a managan Monna Giovanna, nagdindinamag idi aldawna a maysa kadagiti kaimbagan ken kapintasan a babbalasang idiy Florencia, ket tapno magun-odna ti ayatna, nasansan a nakiar-arnis, nangisagsagut iti dadakkel a padpadaya ket awan ti kinaykaylaanna a pangragragsak kenkuana.

Ngem daytoy a babai, a kas iti kaluslon ti pintasna ti kaadu ti panagbaliwbaliw ti riknana, saanna nga impatpateg dagiti pammadayaw kenkuana, ket saanna pay a pinagan-ano nga ammoen no siasino ti agsagsagut. Ni Federigo, agsipud ti panangibusna amin a sanikuana, ket awan met ti magun-odna nga imbag, nagbalin a napanglaw a saanna a napupuotan, ket awanen ti natda no di laeng ti bassit a talon a ti apitna dandani pay saan nga umanay kenkuana. Ngem nabati kenkuana ti maysa a billit a managan iti *Falcon*, a

Ni Giovanni Boccaccio nagbiag iti nagbaetan ti 1313 ken 1375. Adu ti agkukuana nga isu pay laeng ti kasayaatan it-sarsarita ingana kadagitoy nju aldaw. Inadalna unay ti Griego; naimbag a dumadanaw iti Italiano ngem amin nga aramidna addagan ti "DECAMERON" a gapuananna met laeng Daytoy a sarita a nasyon ti "DECAMERON" insao ti Ingles ni Thomas Roscoe. Malaw unay a linuonna ti unay ti sarsarita ken kadawyan-ada idi maikasangapulo-kt-uppat a siglo, ngem saan a manglagit iti sam-it ken imas unay ita ken itinto pay masakbayan.

dagiti galadna saan a mapada uray sadino man.

Ket idi a kasta a saannan a kabaelan ti agnaed idiy ciudad iti kadawyan a panagbiag, napan idiy ayan ti sangkadisso a talonna iti away, ket idiy lininglingayna ti panagbiagna babaen ti panangadkadua daytoy a tumatayab. Awan ti mapapan umil-ilaw kenkuana; inan-anusanna ti kinapanglawna iti nagpailuma nga ulimek.

Ngem idi a kastoy a marigrigaten ti asawa ni Monna Giovanna nagsakit, ket agsipud ta mariknanan nga umadani ti patayna, imbaganan dagiti maudi a kiddawna, a panangtedna kadagiti naruay a sansanikua ken ni kakaisunana nga anakna a lalaki. Ket no matay daytoy nga ubing tawiden amin ni Monna Giovanna nga ingongotenna unay. Apaman a nasaonan dagitoy natayen. Agsipud ta nabalon ket kadawyan dagiti babbai ditoy nga agpampanes pumanawda, napan nagnaed iti maysa a talon iti asideg ti bangkag ni Federigo.

Ditoy kadawyan toy anak ni Monna Giovanna ti mapapan idiy balay ni Federigo, ket ti masansan a panakakitkitana idtoy falcon ni Federigo, napalalon ti gagarna a mangikut, ngem

saanna nga imbagbaga ta ammo na ti pategna idtoy makinkukua.

Iti saan a mabayag kalpasan daytoy nagsakit toy ubing. Ni nanangna nga agay-ayat unay idtoy anakna a bugbugtong bumaybayabay laeng kenkuana a manglingingay. Ul-ulitenna a salsaludsoden no ania ti kayatna, ta no adda pay laeng pamuspusan jma alaan. Toy ubing, kalpasan ti panakaiyulit-ulit daytoy, kinunana, "nanangko unay, no adda pamuspusan a maala ti falcon ni Federigo, pagarupek a malasatko daytoy nasakitko."

Toy babai idi a mangngegna daytoy ket namnamaenna a saanna a kabaelan inruginan ti agpampanunot iti pamuspusan tapno maitedna ti kayat toy ubing. Ammona a nagay-ayat a nabayag kenkuana ni Federigo, ngem awan pay uray bassit nga

isem a naurayna kenkuana. "Kasano ngaruden", nakunana, "ti ipapanko a mangkiddaw iti daytoy a tumatayab, isu a kasayaatan pay laeng a billit a nangasak iti tangatang, ken kakaisuna laeng a kadkaduana nga agbibbiag? Kasano nga agbasolak ditoy riknak a mangala iti kakaisunan a natda a liwliwana."

Iti kasta a panakariribuk ti nakemna, saannan nga ammo ti isungbatna idtoy anakna. Ngem ti nainaan nga ayatna nagballigi, ket pinanunotna nga ited amin a kiddaw toy ubing. Isu a biang ti napan ket kinunana idtoy
(Maituloy iti panid 32)

TI PANAGTUBO TI PAGSASAO

TI SAO TI ILOKO nga ugsa tuming-ingas kadagiti sabsabali a pagsasao ditoy Pilipinas a kas iti sao ti Tagalog usa, iti Pangasinan ulsa, iti Bisayan usa, ken iti Pampango (Pampangan) usa. Kitaenyo ket agpapada ti panakaisurat ti Bisaya, Tagalog ken Pampangan. Ket ti Pangasinan ken Iloko aggidiatda: adda g iti Iloko ket l iti Pangasinan.¹

Walopulo-ket-pito ti pagsasao ditoy Pilipinas ngem dagitoy laeng ti inaganantayo ta isuda ti mabigbig a kalalatakan. Makita a dandanida agkakaingas, ngem saan a nabulod kadagitoy a pagsasao. Usigentay a bukibuken ti nagtaodanna. Nagbaliwbaliw bayat ti pannagna ti tawen: ti pannakaisuratna ken iti pay kayatna a sawen.² Kasla kayo a nagsangasanga, a naggapu iti maysa a bukel—nagbalin a nasurok a talloribu a balikas a naiwaraswaras ditoy lubong ket nagbaliwbaliw metten dagiti kababagasna. Iti daan a pagsasao ditoy lubong a Sanskrito, ti ukshan (nom. uksha) kayatna a sawen kalalaki ti baka (vaca); ngem ti baka saan a dati nga ayup ditoy Pilipinas. Kas nasao itayen a ti pagsasao agtubtubo,³ iti Gothic auha (auhsa), kalalaki ti baka, iti Anglo-Saxon oxa (pl. oxen); iti Ingles ox (pl. oxen).⁴ Iti sailoko sapasapenna uray kalalaki wenna kababai daytoy nga ayup. Ti kalalaki ti ugsa naganentay iti saraan, ti kababai ludlodan. Iti Latin ur'sula (dim. ti ursa) kayatna a sawen kababai ti ugsa wenna ludlodan. Iti Frances usule, ket iti Italian Orsola.

ITI HOLANDES ti os kalalaki ti baka; oche iti Aleman isu met laeng ti kayatna a sawen. Ditoy maipalagip manen ti panagtubo ti pagsasao, ti panagbaliw ti kayatna a sawen, ken ti panagbaliw ti pa-

nakaisuratna. Nasaotay itay a nasurok a talloribu a balikas ti nagbalinan ti maymaysa a balikas a nagtaod iti sanskrito. Iti daan nga Aleman ohso (oso iti Kastila sabali manen nga ayup; osa f zool. la hembra del oso; kas iti met sailoko sabali met nga ayup ti aso, iti Tagalog aso, iti Bisayan aso, iti Murut tasu, iti Banum atsu ket iti Formosan wasu).

Iti Icelandic oxi, kalalaki ti baka, iti Swiss ken Danish *oxe*; iti Welsh ych (cf. aurochs [Aleman aurochs, iti daan nga Aleman urohso (cf. Anglo-Saxon ur; ti urus, aurochs, ohso, kalalaki ti baka]).

Dagitoy a ka'alaki ti baka (Bos bonasus), aduda unay idi idiaiy Europa, ngem ita narasaydan, malaksid kadagiti bakbakir ti Lithuania ken idiaiy Caucasus. Maatap a nagtaodda nga asideg unay a kabagian ti ayup nga urus kadagitoy a'daw ni Julio Cesar. Ngem idi naatapda unay.

Adda ditan a nailawlawag dagiti saan a madagup a nagbaliwbaliwan ti maysa a balikas iti punganay a pagsasao ditoy lubong. Nagbaliw payen a nagan ti ingridiente, nagan ti kulibangbang, nagan ti ruruot ken mulmula, nagan ti ikan, nagan ti batbato, ken sabsabali pay a nadumaduma.

Kasta met a naipanagan kadagitoy taripnong ti bitbitoen iti tanga-tang, a kas iti Ursa Mayor ken Ursa Minor⁵ a naganenda iti astronomia.

Ti Ursa Mayor wenna Oso Magno, iti astronomia taripnong dagiti pito a bitbitoen nga asideg idiaiy amianan a pungto toy lubong. Adda dua a nagbatog a bitoen a magitudito iti amianan, ket naganentay daytoy iti bilog wenna bangka iti sailoko. Ti Biblia nakakamatna pay daytoy iti Job. ix.

9, xxxviii, 22, ket kasta met nga adda iti Iliad 18. 487 a sinuratan ni Homero kasakbayan ti itatao ni Kristo.

DAYTOY A TARIPNONG dagiti bitbitoen ninagnagan dagiti Romano iti Arctos wenna Ursa agsipud ta kita ti ANIMAL ti langana. Idi aldaw ni Tolemy, masirib nga astronomo a nagbiag iti ginasut a tawen kasakbayan ti panakayanak ni Kristo. nadumaduma ti nagan-na daytoy: carretor, plough, dipper, ken pasagad ti agtaltalon. Iti ngato nasaotay itayen nga iti Iloko bilog wenna bangka ti naganna.

Ti Ursa Minor wenna Oso Pequeno, insurat met ni Thales, masirib nga astronomo. iti maikapito a siglo kasakbayan ni Kristo. Dagiti Griego kunada a daytoy kano ti maysa kadagitoy aso ni Callisto.⁶

1. *R.I.D.—Law. An Introduction to Indonesian Linguistics.* Reinwardt Brandstetter. (Inyulog ni G. O. Blagden) 1916. p. 280. "Original IN r², that is to say, the r of the RGH-LAW, in some languages remains r, which need not however be ocular; in some others it turns into g, or into h; in a few it also becomes l or y or q."
2. *The Encyclopaedia Britannica.* 14th ed. vol. iv, 1929, p. 899. "Although the bears and the dogs are shown by fossil forms to be identified descendants of the same stock, the representatives of these families are widely divergent."
3. *Idem.*
4. *The Science of Etymology.* Walter W. Skeat, 1912, p. 170.
5. *The Encyclopaedia Britannica.* op. cit. vol. 22, 1929, p. 902.
6. *Idem.* pp. 902-903.

"Saanko a siddaawen no agramut ti comunismo idiaiy España ta nakitak idiaiy ti karurugitan ken kapapanglawan a tattao idiaiy Europa. ...ad-adu ti marigrigat kadagiti kaaduan idiaiy España ngem iti kaaduan idiaiy Pilipinas." —Samuel Stag.

"...saankanto (Lagasca) a mangukrad a pulos iti pagbasan ti dandaniw no isanganam ti pakisalisalmo a daniw (iti salisal a maigay-at) ta dinto ket rum-sua nga addanto manen ka-ugponmo a kas ken Campoamor." Leon C. Pichay

BASI

ZENAIDA RAYMUNDO

NI NOE ti immuna a mammar-tek ditoy lubong. Babaen ti saksi ti Genesis ix-24, kunana:

"Namunawan a nakariing ni Noe iti bartekna." Sipudna metten nga umin-inomtayon iti arak.

Ti basi maysa a kita ti arak. Ginagasuten a tawen a maararamid daytoy nga arak idiaiy kailokoan, ket no masao ti basi maipalagip dagiti Ilokano.

TI ARAMIDENDA A BASI

Ti basi aggapu iti tubbog ti unas, maluto, ket adu pay ti ilalaokda a pangpasayaat. Pasaray laokanda iti kinirog a bagas, ukis ti kayo, samak ken dadduma pay.

Dagiti Hindu agaramidda met iti arak iti kinirog a bagas ket naganenda iti arrak. Iti sao ti Insik naganenda iti rak. Idiaiy ka-Itanagan ammoda met daytoy nga aramid ket naganenda iti tapey (*wenno tapoy*) ken bubod; ngem saanda a kirogen ti bagas no dida ket apoyen.

Idi 1687 maysa nga Ingles a managan Will'am Dampier ti immay naglay'ayag iti Baybay Pacifico ket sumagmamano kadagiti purpuro a timmalantananna isu ti Luconia (Luson), Batanes, ken Formosa. Iti pagbasaan a sinuratanna a napaoloan iti New Voyage Round the World (5.a edicion, Tomo I, 1703) nadakamatna nga in surat ti maysa a kita ti arak nga inomen dagiti agnaed idiaiy Batanes. Napalalo ti panangdaydayawna iti kasayaat daytoy a kita ti arak ket indiligna pay ti imasna iti cerveza dagiti Ingles. Nagsangladda kadagiti dua a kaammiananan unay a purpuro ti Pilipinas idiaiy Batanes ket agsipud ti kaadu ti basi sadiay ninagananda iti *Isla de Bashee*. Dagitoy dua a purpuro nainnada idiaiy Formosa iti maysa a sarga ti baybay a managan met itan iti Strait of Bachi, a nagtaod

met laeng iti basi. Adda met dakkel a tangrib kadagidiay a disdisso a ninaganda iti **Bachi Rocks**, ket masansan a nagnaganen dagiti historiadores iti **Isla de Basi** ti sapa-sapa a **Batanes**. Kuna ti Census ti Pilipinas (i, pp. 264, 448) a dagiti agnaed idi ditoy **Isla de Basi** kaingingasda ngata dagiti dati a nagnaed idiaiy **Kui-Lung** wenno **Formosa**.

GUBAT IDIAIY KAILOKOAN MAIPANGGEP ITI BASI

Iti ginagasut a tawen, dagiti Ilokano nagar-aramidda iti basi nga inomenda, paglakoda, pagsangailida, pagpadawatda no isut' kayatda. Ababa a sarita maaramidda ti kayatda. Ngem idi 1787 imparit ti **gobierno** ti **Kastila** dagitoy a wayawayada. Pinukawda amin a kalinteganda ket iti duapulo a tawen rinikriknada daytoy a pannakaritor. Saandan a mainom iti basi nga aramidda iti kapkapnekanda, saandan a makalako iti sabali no di laeng iti **gobierno**, ket dagiti mayat nga uminom wenno aglako ti laeng **gobierno** ti mabalinda a gumatangan.

Agsipud amin kadagitoy idi kalgaw ti tawen 1807 nagbettak ti maysa a gulo kadagiti bambantay ti Ilokos Norte babaen ti panangidaulo dagiti taga **Bigan**, **Ilokos Sur**, ken **Kakastila** a simmussuk iti turay met laeng dagiti **Kakastila**. Mabasa daytoy iti panid 28 ti pagbasaan a managan **The Philippine Islands** (Blair & Robertson, Tomo 51). Kayat dagiti Ilokano a maisubli ti naramrames a kalinteganda; kayatda nga aramiden ti kaykatada kadagiti basi nga aramidda. Nagwaras daytoy a damag ket simmurot amin dagiti il-ili iti bangibang ti **Lawag**.

Iti panid a maikasiam ti **Documento Municipal** ti **Lawag**. Ilokos Norte, idi 1911, kunana nga idi 31 ti Agosto, 1806 ti panagbettak daytoy a gubat, idi apaman laeng a makaridep dagiti tattao. Dinaddaelda dagiti paglakoan iti basi, pinupuoranda dagiti balbalay dagiti agtuturay, ket adu pay kadakua-da ti pinatpatayda. Dinudogda iti bato ti balay ni **Eustaquio Baptista**, rinakrakda ti balay ni **Sebas** (*Maituloy iti panid 35*)

BABBALASANG TI KAILOKOAN

*Nakurapay toy kutibengko, awengna di lumngaw,
Ngem ti talukitik ta innasyo awisendak man
A mangirulenoy daniwko a nanumo unay
Agkakadayag a babbalasang ti Kailokoan.*

*Nainuwakayo kadagiti langit ni Imnas,
Ket binunqanakayo ti puso ni Agat;
Napasotkay banglo ti sabsabong a napusaksak,
Ivi pay Singpet nangaywan kadakayo a si'annad.*

*Ni Nakman ipamatmat 'ta kinaalumamay:
Ni Emma agbalbalikas kadagita lung-ay,
Pakumbabay balbaliksen kinapannuray,
Adda ni Tulnog kadagita kinamagtungpal.*

Ignacio Mo. Javier

TI BAYBAY

Nasapaak a nakariing a nangirubbuat kadagiti masapapolko. Nagbadoak iti nasapuskol nga abel la nasalemsem nga agsapa. Apagaman laeng a makitak dagiti asuk nga aggapu iti lungnguop dagiti bambamtay—nalabit agin-inudo dagiti Itneg—ta asideg manen ti panagaani. Maalingagko ti ganitgit dagiti bilbillit nga agturong kadagiti purpuro iti laud. Gapu amin iti nagkaisa a banag: nasapaak a nakariing, nasapa nga aginudo dagiti Itneg, nasapa a nalukag dagiti tumatayab: gapu amin iti Biag.

2

Iti upit nailaon ti balonko nga agmalmalem iti rabaw ti taaw. Mangrabiiaкто met laeng ditoy, ket agriingakto manen a masapa.

3

Adda bassit dawdawelna ti

FALCON...

(*Tuloy ti panid 29*)

anakna, "Anakko, agragsakka, tapno umimbagka, ket ikarik kenka a ti umuna nga aramidedko no agsapa, innakto ket iya-widkonto toy falcon kenka." Napalalo a ragsak toy ubing iti daytoy a nasao ket nalasin unay ti pimmipiaana.

Iti sumono a bigat napan ni Monna Giovanna idia napanglaw a pagnaedan ni Federigo babaen ti panangkuyog kenkuana ti maysa a babai. Agsiplid ta adda idi idia minuyonganna ni Federigo, nangibaon iti sabali a mapan manglukat iti ruangan. Saan a mabalikas ti ragsakna idi maammoanna a ni Monna Giovanna ti makasapol kenkuana, ket nagtaray a sirarag-o a simmabat kenkuana.

Apaman a makitana nga umayen ni Federigo, nagtignay met ni Monna Giovanna a siraragsak a simmabat, intedna ti naimbag a panaglugay ket kinunana, "Federigo, immayak a mangted iti

baybay ta idi naminsan a rabii nagguno. Ngem naimbagto latta. Innalak ti pisga, linuganak ti bangka, ket sadiay... nagimnasen ti agbiag iti rabaw ti baybay.

4

Iti daya nagbettaken ti lawag. Inton madanonko daydiay a puro, ammok unay, asidegakton kadagiti naruay nga ik-ikan. Aglalo ta idi kalman nababa ti ulep iti amianan... ita adu dagiti pangpangen...!

5

Ayaunayen a pintas ti baybay a sagsagutan ti init kadagiti balitokna! Gumilapgilap, umalloallon dagiti dalluyon ket siak kaslaak la bulong nga intennag ti kalapati nga in-iiinenna.

6

Napanglawak a pumipisga, ngem ita mariknak ti daniw ti

bassit a bang-armo kadagiti gulib a nalak-ammo iti imak kadagidi aldaw a pinagay-ayatmo unay kaniak a dimo kuma kabaenan, ket daytoy a bang-ar isu ti panangsangailim kadakami iti daytoy kaduak a makilanglang kenka a mangan."

Ni Federigo, iti napalalo a kinapakumbabana, simmungbat a sisisiddaaw, "iti dayaw ti biangmo awan ti malagipko a gulib kadagita imam, ngem dakkal ket nga imbag. Ta umanaven a pagragragsakak a kankanayon ti lagip ti pinagayatko idi kenka, nangruna ti itatalantanyo ita a pamadayaw. Ket no adda pay kuma iti kabaenak, pukawek manen a baliwan ti sangkabassit a sanikuak a pagdayaw kenka", ket binayabayna a napan idia yuyong. Sadiay inyam-ammona iti maysa a babai nga asawa ti manarawidwid iti talon, sa nagpakada a napan nagpuni iti pangnanan.

Itednanto ngata toy falcon tapno umimbag toy ubing? ket isu

biag a simmangpet kaniak... nabaknangakon iti balabala ni Talibagok, ket magaw-atkon ti talinggenngen dagiti narimbaw a pampanunot nga aglasat iti tanga-tang. Makitak dagiti nakaskasdaaw, mariknak ti awan naganna a rag-o, matukodko ti baybay a ti palimedna di malansadan.

7

Nagadun dagiti ikan a naalak! Ayaunayton a ragsak dagiti anakko!

8

O ti biag ditoy baybay! Ditoy ti yan ti napudpudno a wayawaya ta awan ti makasingsinga. Balaymo ti naulimek a bangka, ilim ti baybay a nalawa, sanikuam ti naanik a kararua, linongmo ti tangatang, ket isagsagut ti langit ti aminaw dagiti bitoen kadagita mata.

matdan nga awan ti linglingayna? Wenno saannanto nga ited ket matay toy ubing? Anianto ngata ti banagna? Maammoanto iti sumone a bilang...

BAUL A...

(*Tuloy ti panid 34*)

dagidi lallakay idi ugma ket daytoy bassit laeng a persakna. Ildawanna ti maysa nga ubing nga intaray ti kaibaan ket agsangangit a mangisarsarita. Maysa a paset ti kurditan idi ugma a saan a naimalmaldit:

"Idi ubingak pay a bassit
Imalanak ti ansisit,
Napannak isagidsagid
Idia sarak ti kamantiris,
Idi adda pay di apok a lakay
Inyaramidannak 'ti sunay,
Santo la agsarday
No agani 'ti dariway.

Ti sunay ni Lam-ang sabong ti katuday ket ti allitanna siam a labay. Isu ti kapautan iti tayyek idi nakisalisal ket nangabak. Ngem ad'toy met ti sunay ti maysa nga ubing, nga anak ti maysa a mangngalap, ket ti sunayna no agtayyek santo la agpatay no panagalaan iti dariway.

SINAMAR Ni WAYAWAYA

*Agrang, agmurmurakayo! matmatayo inkay isiray
Sinamar a nabalitokan narniag init baro a turay;
Bantay ni pannakaadipen tinapawannan ket agrangrang,
Winaknitannat' napuskol a sipuget ni duadua makaulaw,
Puso kers kararua punnoenna iti namnama nga inget rayray.
Agpinsantay a bumoyog timek ti kampana a natingyaw,
Maingidir-i maingisaknap ragsak dagatay di masbaalan;
Nainaan nga Amerika intundanatay kuala ni rangay,
Insamaynat' pusotayo sudit' panagturay ti kaaduan,
Intay iruknoy kenkuana nasayamusom a panaggyaman.
Lugayandaka met, O lalaki, nagpuso iti mulinaw,
Kasiingin ni wayawaya, kabusor gangannaet a turay;
Nariturka iti rigat adayo nga ibi nagpaingam,
Ngem gasatmo apalan dagiti napasag pagbabakalan,
Sibibiagka nga umawat iti nasgang a bakaingat ni dayaw.
Rag-omi ti maingaringgawis kakabsatmi a naipusay
No addakay komat' ragupmi itoy aldaw naingasatan,
Ngem maturogkayo ala, ti annoingenyo inkay natingpal,
Bayyo pulos dikay inkedked—datonyo isut' kasudian,
Naibuta! iti lagipmi agnanayonto a nadarisay.
Nagasatka Pilipinas! Paraaingan laingit i'i Daya—
Agalallon dagiti muyong taytay-akmo nga inget lava,
Uhlepno no mumalem nalunag a balitok kaarigna,
Bulanmo a nalanay napalungdoan sudi ti saraysayna,
Abbukayenna ni essem, ararapaap pasantakenna.
Gunaaraymo ti apapalan kabaingbangmo a ragdaga—
Alalia ni bisin dina pay pinadas ti simmangbay kenka,
Nakaamames a gubat, kasta met sakit makadidigra,
Saanda pay naramanan a pinagtedted dagita lu'na,
Pudno, sika ti ayuyang da nabubos a rang-ay ken talna.
Pilipinas inguñgotek, dagiti naagum a pagpagilian
Bay-am ida nga agsebba iti apuy ti pagbabakalan;
Bay-am ida a lemlesen dara nga agpussuak, agsayasay
Bangkay a sinalbag, dinudug ti natarumamis nga igam,
Naiwalang di makita inna ken annak nakaay-ay-ay.
Agtalinaedka ken kappia, ket ayat a nainkakabsatan
Arakupem, ipategmo, inka ilalaen, sammimitan;
Agtaengka iti kinalinteg, natubay a sirib ti esmam...
Sirib a di agpartuat iti arawaten a pangpatatay,
No di ket mangsalwad iti biag ken maingidateng iti rang-ay.
Tawen isut' masukatsukat, ngem natukneng a kaakadawyan,
Taginayonem, kupikupam saanmo ida a pagpanawan;
Annokmo a babbai isudat' ludawan ni kinanakman,
Aganinaw matmatada lailo ken ayat a katarnawan,
Biagda natbag a daniw—bingay, tangsit, dayaw ti kaman.
Agruknoyka, O Ilik, ket iti Ama a Nailaingitan
Maingidatonku sipapasnek kararag naisangsaingayan;
Dawalem sirarayray, a dagiti pangulo natudingnan,
Maaddaanda iti salukag, balala nasirmataan,
Tapno sinamar ni wayawaya di aglumen ngem dumeggang.*

Santiago Alcantara

Manipud kadagitoy nga aldaw maisagsaganan idiy Vigan ti naindaklan a rambak a maaramidto no Febrero 9 iti umay a tawen a panglagip iti maika-100 a tawen a pannakayanak daydi Padi Burgos. Kasakbayanna, naimbag koma no babaen ti panangidaulo ni Apo Presidente Fayon, maikkat koma ti maysa kadagiti dua a "monumento" toy nasingpet a padi iti las-ud ti nagbassitan a plaza idiy Vigan.

* * *

Kaadduanna kadagiti Filipino a kasangsangpet a naggapu't America ti agannawilen nga agbalikas iti sao a nakayanakan-da ken naidumduma pay unayen ti panagkukuada.

* * *

Adu kadagiti pangpangulo ti turay ti agkuna a nasaysayaat kano no kaguddua laeng ti aldaw ti panagtrabajo dagiti agopopisina ta adadukan ti magapuananda. No pudno a kasta karbenganna met a dagiti adu a mangmangged (obreros) iti gobierno kaguddua la ti aldaw ti panagtrabajoda; ngem awatenda a saan a maikkatan ti sueldoda.

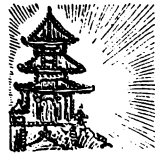
* * *

Kankanayon ti pannakabas-basa kadagiti adu a ragragsak a maaramid iti pannakabuangay dagiti adu a gimgimong ngem dagita met laengen ti umona ken maudi a damagda.

* * *

"Nairuarkon ti servicio civil
(Maituloy iti panid 36)

Baul A Kadaanan

KASAKBAYAN TI panakaamo ti tao nga agsurat, a pangipaawatna kadagiti rikriknana, adun dagiti nabaknang a pampanunot a napataod. Daytoy ti managan iti *literatura flotante*, ket sakupenna dagiti sarsarita idi ugma; (leyendas, mitologias), balbalakad, burburti, daydayyeng, karkararang, ken nadumaduma pay. Isuda ti nabalitokan a pampanunot nga ipatawidtawid ti panawen kadagiti sumarsaruno a kaputotan. Kitaenyo ti kaimnas ken kabaknang dagitoy a pampanunot:

*"Awan ti umuna a babawi
No di maud-udi."*

Saantay nga ammo no siasino ti makinpanunot iti daytoy, saantay ngatan a matuntunan, ngem ammotayo a sagut kadatayo ti nalabas a panawen. Daytoy maysa manen a nabalitokan a panunot:

*"No awan ap-ap ta dapan
Dimo asaken ti kasiitan."*

Nagpategen daytoy a balakad! Ket daytoy panunotda pay laeng idi ugma. Parparato laeng daytoy no dadduma, ngem no usigen a naimbag, ket tungpalen, saan a magatadan ti maitedna a pagsayaatan. Toy sumaruno kasta met a napateg nga ikutan ti panunot:

*"Ti managsakbay
Dimonto kuna a magabay."*

Ket daytoy, awatenyo a naimbag."

*"Ti tao nga awan pammatina
Arignat' ayup nga awan singdanna."*

Wen, agpaisu, ta no awan ti pammatim iti Dios, ket kabukbukodam laengen ti agpampanunot. nga awanen ti patiem a dakdakkal ngem sika, inton masapulmo ti

nailangitan a tulong panunotmon-ton ti masayyasaya. Awanton dumam iti maysa a punting nga aglaylayag iti baybay nga awan ti igidna. Agbabawikanton ngem naladawka. Saan a naimbag daytoy a panunot?:

*"No ania ti immolam
Isunto ti pagapitam."*

Nagkaadu daytoy ti kababagasma, ket masansan a maipatarus a no parria ti imola parria met laeng ti inna ibunga. Ket daytoy rebhengna unay a saantay a lipatan:

*"Dagit: nagulidanan
Iturongdatay 'ti pagimbagan."*

Manon dagiti tattao, nga agsipud iti pammatida iti daytoy a balakad, nagimbagda iti kamaudianan! Daytoy sumaruno mabalin a maaramid, ngem naimbag laeng a taginayonen iti panunot:

*"No tiliwem ti dua a manok
nga aggidan
Paggapanama awan ti maalam."*

Ket mano kadakayo ti makaibaga iti kababagas daytoy a burti?:

*"Nagmulaak iti mais
Idiay bantay Bangbangkirig,
Apay a nakudidit
Ket danum met a nalamiis?"*

Mabalin nga adda tallogasut a tawennan daytoy a burti, ta ti mais saan a dati a mula ditoy Pilipinas no di ket insangpet dagiti gangannaet a naggapu idiay Mejico, America del Sur. Nasam-it ti awengna, ket kababagasma ti kurimatmat ta saan a makadakkal. Adda pay maysa a ti kababagasma "tudo":

*"Buok ni Adan
Saan a mabilang."*

Daytoy dayyeng iti baba, no amoyo ti awengna, nasam-it unay a dengdengen. Sarsarita pay laeng (*Maituloy iti panid 32*)

JALUDSOD KEN JUNGBAT

1. Ania ti immuna a pagbasaan a naimaldit maipanggep iti pagsasao a Sailoko. E. Q.

Sungbat: *Ti Ydioma Ylocana*, a sinuratan ni P. Francisco Lopez idi 1627. Maymaysan daytoy a pagbasaan ket adda idiay Museo Britanico, Inglaterra. Ni Padi Lepez tinulongan ni Pedro Bukaneg. *Ti Libro a Naifuratan Amin ti Bagas ti Doctrina Cristiana (Nakaiburatan ken Doctrina kuma)* a naimaldit idi 1621, adda met sumagmamano a binulongna maipanggep iti Sailoko.

2. Ania dagiti tallo a kalalakayan a *ciudades* (ngulgulo) ditoy Filipinas? T. P.

Sungbat: Cebu, nabangon idi 1565; Manila, nabangon idi 1570; ken Bigan (Iloko Sur) nabangon idi 1573.

3. Siasino ti nangbangon kadagiti daldalan a mamagkamang kadagiti probinsia ti kailokoan?

Sungbat: Ni *Ingeniero* Peñaranda.

4. Kaano daydi masasao a layos a dakkel idiay Bigan? S. V. Sungbat: Idi 1867, wenno managan layos a *bungso*. Nalayos ti Abra, Santa, Bigan, ken Tayum. Nangruna a napakaroan ti ili a Tayum ta ginagasut ti timtimpaw a natnatay.

5. Adda pagbasaan a naimaldit maipanggep iti Pilipinas kasakbayan ti isasangpet ni Fernando Magallanes idiay Humonhon? P. C.

Sungbat: Adda, ket isu ti pagbasaan a sinuratan ni Chao Ju-Kua. idi 1205, a managan *Chu fan shih*. Iti daytoy a pagbasaan maduktalan nga addan idi makitagtagilako (*Maituloy iti panid 36*)

LITAO...

(Tuloy ti panid 28)

managnagananda iti Ilanos dagiti Lutaos. Kunana a ti naganda a Lutaos *kasla* nagbaliwan ti Orang-Laut, a ti kayatna a sawen tattao *iti baybay*.

Ta dagitoy a tattao nasam-it kadakuada ti agbiag iti rabaw ti tawaw, uray saanda a bumangbangkag.

Iti pagsasao dagiti Litao ti naganda kayatna a sawen "*ti aglangoy a tumtumpaw iti rabaw ti taaw*." Uray met iti sailoko, *litao*. (w) *!umitao*, isu met laeng ti kayatna a sawen. Ngem no ukagentay a naimbag, ket anusantay a buki-buken ti napudpudno a kapupungnayna, maduktalan a nagtaod iti sao ti Insik. Laglagipenyo a ti sarsaritatayo a *litao* isu ti maysa a dios wenno *espiirtu* ti dandanum. Ket iti sao ti Insik ti *tao* ¹⁴ kayatna a sawen *espiritu* wenno *karkarma*. Naikkan iti pasakbayna a *li* a ti kayatna a sawen iti sao ti Insik "*augup ti imbag ken tumotop nga aramid, isu a mangted iti pannakibal'in ti tao a maki-innawat kadagiti sabsabali a nagbiag nga uray arida, agraman dagiti naenatay ken karkarma*." ¹⁵ Gapuna a nagbalin a *litao*(w), *espiritu* wenno *karkarma* iti dandanum. Iti sarsaritatayo, mai-palagip ita, ti *litao* maysa a lakay ¹⁶ a bassit nga ikan ti guddua ti bagina—iturayanna dagiti dandanum.—J. R. Calip

1. *Forgotten Tales of Ancient China* Verne Byson, Shanghai, China, 1927, p32.
2. *La Religion Antigua de los Filipinos* Isabelo de los Reyes, Manila, 1909, p102.
3. *The Philippines Free Press* "Katao's Love Legend (A Folk-Tale of Capiz) October 29, 1932, p38.
4. *Greek Myths In English Dress* (The Hawthorne Classics) Edited by Edward Everett Hale 1922, p47.
5. *The Encyclopaedia Britannica* Vol. 22, New York, 1929, p487.
6. *Harvard Classics (The Little Sea-Maid)* Edited by Charles W. Eliot, p238.
7. Reyes, Isabelo de los op. cit. p87.
8. Ibid.
9. *Las Razas del Archipiélago Filipino*. Por D. Fernando Blumen-

BASI...

(Tuloy ti panid 31)

tian Almas, rinaotda ti balay ni Kapitan Carlos Boromeo Lanting, Alejandro Gulit ken sabsabali pay.

Kayatda a mapasubli met laeng dagidi daan a kawayawayaanda maipanggep kadagiti basi nga aramidda; ngem idi adun ti napupuranda, napatpatayda, ken dinusdusada, napukaw met laengen dagiti pudpudot ti uloda ket simmardengdan. Uray no kasta pinatiliw ti gobierno dagiti nangidadaulo kadakuada ket kalpasan ti pannakaukomda idia y Manila naipatay ti nainget a dusa kadakuada ket nabitayda.

Ti kinadakes ti panagturay dagiti kakastila isu ti nakagapu iti saan a panagbain ken panagtudio dagidi Pilipino kadagidi a tawen. Bunga amin ti kinadakes ti panagturay dagidi Kakastila dagitoy; napilitda a simmuppring dagiti saan a matagtagari a maiturayan, ket ania ti nagbanaganna. saan a nagsarday ti gulguio ken riribuk agingana iti napukawda ti Pilipinas.

Ngem lipatantay pay bassit day-di gulo: ad'toy ti sangkabassit a basi, uminomtay pay!

- tritt. Madrid. 1890. p59.
10. *Historia de Mindanao y Jolo* Por el P. Francisco Combes (Saca Nuevamente a Luz) W. E. Retana. MDCCCXCVII. p779.
11. *Blumentritt, Fernando* op. cit.
12. *The Philippine Islands* Blair & Robertson. Vol. LV. p104.
13. Ibid
14. *The Religious System of China* By J. J. M. de Groot. 1901, Vol. IV, p2. "The *Yih King* is a book of wide comprehension and embracing everything. It deals with the Tao of Heaven, the Tao of Man and the Tao of Earth. It combines (the lines repeating) those three Powers, and it doubles them, so that they amount to six. What those six lines show is nothing else than the Tao of the three Powers."
15. Ibid p38. "... all good and proper acts by which man keeps up his intercourse with other beings of every class or sort, including the dead and the gods."
16. Idia y San Idefonso. Iloko Sur, ti *litao*, maysa a lakay a bassit nga agturay iti dandanum; saan nga ikan ti guddua ti bagina, ngem naesiksik dagiti gurong ken taktakiagna.

Taraon Dagiti Nakapsut

Aurora del Rio

Tunggal addangmo nga umasideg iti silaw paatiddugenna ti aniniwanmo dita likudan. Ti silaw kaipananna ti biag, ket ti sipngget iti likudan kaipapananna dagiti tuok a nalasatmo. Ni tuok nagkaadu ti pagsasaona: timekna ni ladingit, dilana ni Upay ngem sursuroten laeng ni Anus ta fusona gayam ni Nam-ay.

Ni Anus ti mangidurduron kenka a pumanaw ken ni Upay, ket apaman a madanonmo ti silaw mapukawton dayta nga anniniwan, kabukbukoda-mon dayta a lawag: isu daytan ti Biag, agnanayon a nasam-it ta isu ti balikas ken umbi ti langit.

Gapuna a lasatentayo dagiti rigat. Saantay a kabuteng dagiti pangtutuokna ta adda met kadatay ti isip nga agpanunot. Nangruna unay adda ti Dios kenka a bumaybayabay.

Ulientayo dagiti nangato. Bay-anyo ta umili ni Pakinakem. Ngem dakesto met kadatayo no dadduma ta guyodentay a bumaba dagiti makangato. Kastanto met toy lubong! Saanyo a tipooogen ti ulianda, ta inton dakay ti umuli awanto met ti mangtipooog kadakayo.

Makitam, dagiti nakauli agmuladan kadagiti bukel ti naimnas a panagbiag. Gapu kenkuana agimbagka, agimbagak met, agimbag ti Kamaudianan . . .

Naudi A Suratmi

NI MANGITURONG iti paset ti Iloko, agsipud iti tarigagayna a makaammo kadagiti agsursurat iti daytoy a warnakan, napanunotna nga inrugi daytoy a batog tapno makaasideg kadagiti puspusoy ket mariknana ti riknayo. Ditoyo ti pakailanadan dagiti nasken a paset ti kabibiagyo, ken pamanunotanyo iti daytoy a warnakan.

NI SANTIAGO ALCANTARA, nagsurat iti daniw *Sinamar ni Wayawaya*, a pinangabakna iti salisal itay nabiit, naiyanak idia'y Bangued, Abra, ket mangisursuro ita idia'y Universidad de Manila. Saanna nga ipapilit nga awan ti nagbiddutan toy daniwna, ta agpaisu met, ngem inlanadmi nga awan a pulos ti naat-atur tapno makitayo amin dagiti rikna nga ingur-onna.

* * *

NI IGNACIO M. JAVIER, taga Ballesteros, Cagayan, immay kadayo itay nabiit ket nasaona a nagsursurat kanon kadagiti sabsabali a warnakan iti Iloko, ngem kayatnatay kano met a padasen. Impakitana ti daniwna, "Babbalasang Iti Kailokoan, no adda kano panakabalinna, ket kunami met a mabalin bassiten.

* * *

NI N. A. LIMED, managpalaliw a mangsursurat iti *Mapalaliw a ken Makitkita* maysa met laeng a kaduatayo ket inyunay-unayna unay nga ilimedtay pay laeng ti nagananna.

* * *

NI ZENAIDA RAYMUNDO akinaramid iti "Basi", umuna kan unay daytoy a sinuratanna ket saaana kan pay a napanadasan ti imminum iti basi.

"Diak ammo no kayatyo daytoy ta diak met kayat nga inomen ti basi," kinunana. Kunami met a nasayaat ta saan nga umin-inom, amangan ket di no maulaw ket sannanton nga ammo ti sursuratenna.

* * *

NI A. C. DEL RIO, nagsurat iti *Taraon Dagiti Nakapsut*, awan a pulos ti panagkabagianda ken ni Dolores del Rio, ta agpaisu met a kapadpadatayo a dalumpinas ti agongna. Kunana iti suratna nga "adun ti nasursuratak a kakastoy a pangpabileg kadagiti nakapsut a puso, a pangigiddiat met bassit iti panagsuratan ta di la sarsarita ken dandaniw."

* * *

NI ALICIA BURGOS nagsurat kadayo itay nabiit ket kunana a nasayaat kano toy immuna a bilang ngem mabalin pay laeng a pasayaaten. Napalalo ti sid-dawtayo ta napugtoanna ti adda

ditoy panunottayo! Dayta kuman ti pangigapuantayo a manggregreg iti dua nga uban iti inaldaw nga agpanunot iti panakapasayaat daytoy a paset... Kasla kaykatatnan sa ti agsurat iti Ingles toy nakigayyem kadayo, kunatay man, ta isu ti inaramatna a nagsurat kadayo. Kaspangarigan laeng ta kayatnatayto met a padasen ikalikagumtayto dagitoy a suratenna: "I Am a Case Of Colley Cibber", ken "Hell! That Moliere's Tartuffe."

* * *

TI NAUDI A surattayo naggapu ken ni Jesus E. Perfiñan, mabigbig a mannurat ditoy Pilipinas, mangad-adal, ken nalaing iti adu

a pagsasao. Makapatalged unay toy suratna ket basaentay sa man a balbaliwanen!: "Inawatko ti immuna a bilangyo. Napalalo a ganasko a nangbasa ta maiyanatop la unay kadagitoy riknak iti panangad-adalko iti Iloko ken Tagalog. Ngem maduaduak no kayat a basaen dagiti tattao iti lanlansangan. Inlukongkon ti \$3.00 ket saandak a liplipatan nga ipaw-itan."

MAPALPALIHW...

(*Tuloy ti panid 33*)

ket mangato ti promediok. Immayak ditoy Manila ta impagarupko a nalaklaka bassit ti agsapul iti panggedan, ngem narigat, aglalo no awan ti appoan," kuna ni Andres ken ni Kolas.

Kolas: "Pudno a narigat ta uray pay no adda appoan, punnoendaka iti namnama a di mamingga ket iti pagtungpalanna awanto ti pagbanagam. Ngem ibagak kenka ti pudno a naramid kaniak: Saanak nga *examinado* ngem adda nagsaritaanmi itoy nangyapo kaniak. Inkabildak, gayyem, a maysa a *Technical Adviser* iti maysa nga opisina!"

* * *

Makipagladingitkam unay kadagiti nadadangranan iti layos ken bagyo idia'y Kailokoan, ket manginanamakam iti nabuslon a panangipamuspusan dagiti agtuturay kadagiti parikut dagiti marigatan babaen ti panangidaulo da Apo Quirino, Apo Torres ken dadduma pay iti babaenda.

SALUDSOD...

(*Tuloy ti panid 34*)

nga Insik ditoy Pilipinas (Managan idi iti mayi). Ti Palawan, Pa-lao-yo pay la ti naganna idi.

6. Siasino ken kaano ti isasangpetna daydi tirog nga Insik a napan idia'y Kailokoan? A. R. C.

Sungbat: Agnagan iti Limahong. Simmangpet idia'y bario Dadalakiten, Sinait, (Iloko Sur) idi 1574.

TARIPNONG DAGITI MANGMANGGED DIToy PILIPINAS DiC. 14-20, 1936

Ti kanito d'mtengan a dagiti mangmangged ditoy Pilipinas agriingda. Dagiti napasnek a pongulo dagiti mangmangged nagti-tinonganda a biruken ti panakaipamuspusan ti parikut dagiti napang'aw, ket igiddatoda met nga ibiruk ti panakaigadagad dagiti pampanunot ni presidente ti *Obreros* idia'y Asamblea Nacional, Apo Enrique B. Magalona, maipanggep iti pagimbagan dagiti mangmangged. Tapno magun-od ti nalagda a panagtipon dagiti mangmangged ken Kapitalistas, maitutop nga adda pito nga aldaw a panagtataripnong dagiti mangmangged, tapno marambakan ti panagtipon dagiti dua a nangrangruna a gamigam ti Pagilian—Pirak ken Takiag.

SEMANA OBRERA

Ti panakarambak daytoy a taripnong, namnamaenmi nga isunto ti itutubo ti baro a kasasaad ti Kapitalistas ken mangmangged ditoy Pilipinas. Namnamaenmi met a daytoy a taripnong patgento dagiti gangannaet ket ibus-oydanto ti nabuslon a tulong, babaen ti panagipatakderda kadagiti panggedan. Inanamaenda met a dagiti mangmangged awatendanto ida a naimposan.

Ti *Semana Obrera* marambakan kuma nga awan ti bigtigbigenna a panagigigidiat ti tattao wenna pampanunot. Las-od ti pito nga aldaw a panagtitimпойog, addanto bitbitla, *parada*, ay-ayam salisal iti dandaniw ken sabsabali pay a panagsuratan. Addanto mavili nga Aribai dagiti Mangmangged ket agkallaisadanto ken ni Kapital iti sango ti sangalubongan. Magungunaanto dagiti mangab-abak. Kalikagumanmi ti naimposan a tulong amin a pada a mangmangged ditoy Pilipinas a sumaranay iti daytoy a gay-at, isu nga umuna unay ditoy dagatayo.

PHILIPPINE LABOR CONFERENCE WEEK

DECEMBER 14-20, 1936

The time has come for the labor elements of the Philippines to act. Labor leaders of good faith and lovers of peace and order have decided once and for all to find a proper solution of the problems of the proletariat and at the same time to devise the best formula to make effective the laborers' New Deal Program of Honorable Enrique B. Magalona, Chairman of the Labor Committee of the National Assembly. In order to establish a real mutual understanding and friendly relations between labor and capital, a Labor Conference Week should be celebrated to unite the two greatest national factors, Capital and Labor.

The celebration of this conference, will, we are sure, begin a new era in our country for both the capitalists and the laborers. We also hope that an affair of national importance such as this will be patronized by the foreign elements as well, for it is our conviction that whoever may wish to invest his capital in the Philippines should be cordially welcome, this being an encouraging sign of faith in our government and a blessing especially to the native laborers.

The Labor Day Week should be celebrated by all without any distinction of class or creed. During the seven days of the Conference, there will be lectures, a parade, literary-musical programs, athletics, essay and poetry contests with prizes to winners. We ask all the different elements of the country most especially our fellow laborers to co-operate with this Labor Propaganda, the first of its kind ever made in the Philippines. mf

To enliven the Labor Week more and in order to make it a real labor fiesta, a contest will begin soon for the selection of the Goddess of Labor to preside at the festivities and to be crowned with very appropriate and allegorical ceremonies.

Watch for further announcements.

